

Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Gelet op artikel 3, eerste lid, en artikel 4, vierde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG L 206);

Gelet op de Beschikking van de Commissie 2008/23/EG van 12 november 2007 op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad, van een eerste bijgewerkte lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (PbEG L 12);

Gelet op artikel 4, eerste en tweede lid, van Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (PbEG L 103);

Gelet op de artikelen 10a en 15 van de Natuurbeschermingswet 1998;

BESLUIT:

Artikel 1

1. Als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, vierde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG L 206) wordt aangewezen: het op de bij dit besluit behorende kaart aangegeven gebied, bekend onder de naam:
Engbertsdijksvenen.
2. De in het eerste lid bedoelde speciale beschermingszone is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitattypen opgenomen in bijlage I van Richtlijn 92/43/EEG; prioritaire habitattypen zijn met een sterretje (*) aangeduid:
H4030 Droge Europese heide
H7110 *Actief hoogveen
H7120 Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is

Artikel 2

Het besluit tot aanwijzing van het gebied Engbertsdijksvenen als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, eerste lid, van Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (PbEG L 103) van 2 mei 1989 (J. 89574; Stcrt. 1989, nr. 88) wordt als volgt gewijzigd:

- a. het aangewezen gebied wordt op de in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting, zoals bedoeld in artikel 3, eerste lid, van dit besluit beschreven wijze gewijzigd;
- b. de Nota van toelichting wordt ingetrokken en vervangen door de Nota van toelichting, zoals bedoeld in artikel 3, eerste lid, van dit besluit;
- c. de in de aanhef bedoelde speciale beschermingszone geldt als te zijn aangewezen voor de volgende vogelsoort, welke wordt beschermd op grond van artikel 4, eerste lid, van Richtlijn 79/409/EEG:
A127 Kraanvogel
- d. de in de aanhef bedoelde speciale beschermingszone geldt als te zijn aangewezen voor de volgende trekkende vogelsoorten, welke worden beschermd op grond van artikel 4, tweede lid, van Richtlijn 79/409/EEG:
A008 Geoorde fuut

A039 Toendrarietgans

- e. de kaart voor zover van toepassing op het in de aanhef genoemde besluit wordt ingetrokken.

Artikel 3

1. Dit besluit gaat vergezeld van een Nota van toelichting inclusief bijlagen en een kaart die integraal deel uitmaken van dit besluit.
2. De in de artikelen 1 en 2 genoemde speciale beschermingszones vormen samen het Natura 2000-gebied **Engbertsdijkvenen**, waarvan de instandhoudingsdoelstelling in de zin van artikel 10a, tweede lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 is opgenomen in de Nota van toelichting.

Artikel 4

Als onderdeel van het beschermd natuurmonument Engbertsdijkvenen, zoals aangewezen als staatsnatuurmonument bij besluit van 20 september 1982 (NLB/GS/GA-52120, Stcr. 1982, nr. 228), komt te vervallen: de in paragraaf 3.4 van de Nota van toelichting van dit besluit bedoelde gebiedsdelen, welke zijn aangegeven op de kaart opgenomen in bijlage A2 bij de nota van toelichting.

Artikel 5

1. De bekendmaking van dit besluit geschiedt in de Staatscourant.
2. Dit besluit treedt in werking op de dag na bekendmaking in de Staatscourant.

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
w.g. G. Verburg

Dit besluit, de kaart en de Nota van toelichting worden gedurende zes weken ter inzage gelegd in de onderstaande vestigingen van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit:

- Vestiging Noord: Cascadeplein 6, 9726 AD GRONINGEN;
- Vestiging Oost: Verzetslaan 30, 7411 HX DEVENTER;
- Vestiging West: Herman Gorterstraat 55, 3511 EW UTRECHT;
- Vestiging Zuid: Keizersgracht 5, 5611 GB EINDHOVEN.

De terinzagelegging vindt tevens plaats in de gemeentehuizen van de betreffende gemeente(n), in de kantoren van de waterschappen waaronder het gebied valt en in de provinciehuizen van de betreffende provincie(s). Het besluit kan ook worden ingezien op internet op het adres: <http://www.minInv.nl/natura2000> en het zal bovendien worden bekendgemaakt in dag-, nieuws- en huis-aan-huisbladen.

Belanghebbenden die hun zienswijze als bedoeld in artikel 3:15 van de Algemene wet bestuursrecht naar voren hebben gebracht of die het redelijkerwijs niet verweten kan worden geen zienswijze naar voren te hebben gebracht, kunnen tot zes weken ná de eerste dag van de terinzagelegging beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA Den Haag.

Nota van toelichting van het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen waarin opgenomen:

Nota van toelichting bij de aanwijzing van Engbertsdijksvenen als speciale beschermingszone in het kader van de Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna en hierna te noemen de Habitatrichtlijn, alsmede Nota van toelichting bij de wijziging van besluit J. 89574 tot aanwijzing van Engbertsdijksvenen als speciale beschermingszone in het kader van de Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand en hierna te noemen de Vogelrichtlijn

1. INLEIDING

Met dit besluit wordt het gebied Engbertsdijksvenen aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn. Tevens wordt met dit besluit het besluit tot de aanwijzing van Engbertsdijksvenen als speciale beschermingszone onder de Vogelrichtlijn, inclusief de daarbij behorende Nota van toelichting, gewijzigd. Ook de begrenzing van het staatsnatuurmonument Engbertsdijksvenen wordt gewijzigd. Het gebied wordt ook aangewezen als het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen, waarbij instandhoudingsdoelstellingen zijn toegevoegd.

In artikel 1 van het besluit staat de naam van het gebied en worden de habitattypen en soorten opgesomd, waarvoor het gebied is aangewezen.

Artikel 2 van het besluit regelt de belangrijkste wijzigingen ten opzichte van het eerder genomen besluit tot aanwijzing van het gebied onder de Vogelrichtlijn. Zo wordt de Nota van toelichting, behorende bij het bestaande Vogelrichtlijnbesluit geheel ingetrokken. Daarnaast worden de vogelsoorten opgesomd waarvoor het gebied van belang is en waarvoor het wordt geacht te zijn aangewezen. De aanwijzing als Wetland die indertijd middels hetzelfde besluit als de aanwijzing onder de Vogelrichtlijn is geschied, wordt door dit besluit niet gewijzigd.

In artikel 3 van het besluit wordt de term Natura 2000-gebied geïntroduceerd en wordt bepaald dat er voor het gebied een bepaalde instandhoudingsdoelstelling verwezenlijkt dient te worden. Deze doelstelling heeft zowel betrekking op de in artikel 1 opgesomde habitattypen en habitatsoorten als op de in artikel 2 opgesomde vogelsoorten. De vogels waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgesteld, zijn geselecteerd aan de hand van de criteria die destijds zijn gebruikt bij de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden in 2000. Beide aanwijzingen tezamen vormen het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen, waarvan de instandhoudingsdoelstellingen in dit besluit zijn opgenomen. De instandhoudingsdoelstellingen staan in deze Nota van toelichting.

Artikel 4 regelt de intrekking van een deel van een beschermd natuurmonument.

Artikel 5 regelt de bekendmaking en de inwerkingtreding van dit besluit.

In hoofdstuk 2 van deze Nota van toelichting worden de aanwijzingen op grond van de Habitat- en Vogelrichtlijn kort toegelicht. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een gebiedsbeschrijving gegeven en wordt ingegaan op eventuele grenswijzigingen die zijn doorgevoerd nadat het gebied bij de Europese Commissie is aangemeld of die zijn

doorgevoerd nadat het gebied als Vogelrichtlijngebied is aangewezen. Tevens wordt in hoofdstuk 3 de bij dit besluit behorende kaart toegelicht.

In hoofdstuk 4 wordt een opsomming gegeven van habitattypen en (vogel)soorten waaraan het gebied zijn betekenis ontleent. Eventueel doorgevoerde wijzigingen worden in bijlage B.1 en B.2 van een toelichting voorzien. Deze bijlage B van de Nota van toelichting is ingevoegd naar aanleiding van de ingediende zienswijzen, omdat in veel zienswijzen duidelijkheid werd gevraagd waarom een bepaald gebied destijds bij de Europese Commissie is aangemeld.

Een belangrijk onderdeel van de Nota van toelichting is de opsomming van de instandhoudingsdoelstellingen in hoofdstuk 5. Allereerst worden de algemene doelstellingen geformuleerd en vervolgens staan de instandhoudingsdoelstellingen van de in het gebied aanwezige habitattypen en soorten vermeld. Er wordt aangegeven in welke richting de instandhoudingsdoelstelling zich zal moeten ontwikkelen. Daarvoor worden de termen “behoud”, “uitbreiding” of “verbetering” gebruikt. Voor een habitatype wordt de verdeling gemaakt in oppervlakte en kwaliteit, zodat de aanduiding van de instandhoudingsdoelstelling van een habitatype altijd in de vorm van “behoud” of “uitbreiding” van oppervlakte en van “behoud” of “verbetering” van kwaliteit wordt gegeven. Voor soorten is het leefgebied bepalend en geldt een verdeling in omvang en kwaliteit leefgebied. De aanduiding van de instandhoudingsdoelstelling van een soort is altijd in de vorm van “behoud” of “uitbreiding” van omvang leefgebied en van “behoud” of “verbetering” van kwaliteit van leefgebied.

Daarnaast zijn aan de Nota van toelichting drie bijlagen toegevoegd. Ook de bijlagen maken integraal onderdeel uit van het besluit. Bijlage A (voor zover van toepassing) laat zien welke terreindelen zijn vervallen of zijn toegevoegd als onderdeel van de speciale beschermingszone in de zin van de Vogelrichtlijn. Bijlage B omvat een nadere onderbouwing van de wijzigingen in Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen, van de kwalificatie als speciale beschermingszone in de zin van de Habitatrictlijn en van de toedeling van de instandhoudingsdoelstellingen. In bijlage C wordt naar aanleiding van de ontvangen zienswijzen een nadere onderbouwing van het besluit gegeven.

2. AANWIJZINGEN HABITAT- EN VOGELRICHTLIJN

Door middel van dit besluit wordt het gebied Engbertsdijksvenen aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrictlijn (verder aangeduid als “Habitatrictlijngebied”). Het gebied is in mei 2003 aangemeld volgens de procedure zoals opgenomen in artikel 4 van deze richtlijn, waarna het gebied in december 2004 door de Europese Commissie onder de naam “Engbertsdijksvenen” en onder nummer NL1000004 is geplaatst op de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio. Het gebied is onder meer aangewezen voor één prioritair habitatype in de zin van artikel 1 van de Habitatrictlijn. Het gebied is op 2 mei 1989 (J. 89574) onder de naam “Engbertsdijksvenen” ook aangewezen als speciale beschermingszone onder de Vogelrichtlijn (verder aangeduid als “Vogelrichtlijngebied”). Bij de Europese Commissie is dit gebied bekend onder nummer NL3009010. Het bestaande Vogelrichtlijnbesluit J. 89574 is door middel van dit besluit gewijzigd.

Met betrekking tot het Vogelrichtlijngebied kan er in dit besluit naast mogelijke grenswijzigingen ook een wijziging plaatsvinden bij de vogelsoorten, waarvoor dit gebied destijds is aangewezen. Deze eventuele wijzigingen worden toegelicht in bijlage B. In dit besluit worden alle vogelsoorten opgesomd waarvoor het gebied wordt geacht te zijn aangewezen.

Het Natura 2000-gebied Engbertsdijkerven (landelijk gebiedsnummer 40) omvat derhalve het Vogelrichtlijngebied Engbertsdijkerven en het Habitatrichtlijngebied Engbertsdijkerven.

Natura 2000 is het samenhangende Europees ecologisch netwerk bestaande uit de gebieden aangewezen onder de Habitatrichtlijn en onder de Vogelrichtlijn. Dit netwerk moet de betrokken natuurlijke habitattypen, habitats van soorten en de leefgebieden van vogels in een gunstige staat van instandhouding behouden of, in voorkomend geval, herstellen. De instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5) en eventuele wijziging van de begrenzing zijn in algemene zin nader toegelicht in het Natura 2000 doelendocument (2006)¹. Dit document geeft het beleidskader van de geformuleerde instandhoudingsdoelstellingen weer en van de daarbij gehanteerde systematiek. Beschrijvingen en de interpretatie van habitattypen en beschrijvingen van (vogel)soorten waarvoor doelen zijn vastgesteld, zijn opgenomen in het Natura 2000 profielendocument (2008)².

Het Natura 2000-gebied Engbertsdijkerven ligt in de provincie Overijssel en behoort tot het grondgebied van de gemeente Twenterand.

2.1 Beschermde natuurmonumenten

Ingevolge artikel 15a, tweede en derde lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 vervalt van rechtswege de status van de hieronder opgesomde natuurmonumenten³, voor zover gelegen in het Natura 2000-gebied. Twee percelen van het staatsnatuurmonument Engbertsdijkerven met de perceelnummers Tubbergen A7847 en Vriezenveen C2164 liggen buiten het Natura 2000-gebied en verliezen de status als staatsnatuurmonument. Zie paragraaf 3.4 voor een toelichting.

Het beschermd natuurmonument Engbertsdijkerven is aangewezen op 24 april 1986 (NMF/N 86-355; Stcrt. 1986, nr. 81).

Het staatsnatuurmonument Engbertsdijkerven is aangewezen op 20 september 1982 (NLB/GS/GA-52120; Stcrt. 1982, nr. 228).

Op grond van de wet heeft de instandhoudingsdoelstelling voor de gedeelten van het Natura 2000-gebied waarop de aanwijzingen als natuurmonument van toepassing waren, mede betrekking op de doelstellingen ten aanzien van het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied zoals deze waren vastgelegd in de vervallen besluiten (zie verder hoofdstuk 5). De gebieden, die in het verleden als natuurmonument zijn aangewezen, zijn op de bijgevoegde kaarten ook als zodanig te herkennen.

¹ Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

² Ministerie van LNV (2008): Natura 2000 profielendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

³ De oude wet kende zowel staatsnatuurmonumenten als beschermde natuurmonumenten. Dit verschil is in de huidige wet komen te vervallen.

3. GEBIEDSBESCHRIJVING EN BEGRENZING

3.1 Gebiedsbeschrijving

Engbertsdijksvenen is een restant van een groot voormalig veengebied. Het gebied Engbertsdijksvenen is nu een vrijwel geheel afgegraven hoogveen gebied. De meest grootschalige vervening vond plaats in de periode van 1850 tot 1950. Omdat de randen geheel zijn afgegraven, steekt het gebied ver boven het omringende landschap uit. Het gebied herbergt een restant niet-afgegraven veen. Deze omvangrijke hoogveenkern is voor boekweitbrandcultuur gebruikt, maar niet verveend en tijdig tegen verdere verdroging beschermd. Een groot deel van het overige veen is tot circa 1940 in gebruik geweest voor boekweitcultuur. Om wegzijging tegen te gaan, was het nodig het gebied (hydrologisch) te isoleren. Daartoe is het gebied gecompartmenteerd door middel van dammen.

Het is een uitgestrekt, weids en afwisselend gebied. Buiten de actieve hoogveenkern bestaat het gebied uit natte heide, waarin ook drogere delen aanwezig zijn. Langs de randen van het gebied zijn enkele kleine berkenbossen te vinden. Dit geeft een besloten indruk en visueel storende elementen aan de randen ontbreken.

3.2 Landschappelijke context en kenmerken begrenzing

Engbertsdijksvenen behoort tot het Natura 2000-landschap "Hoogvenen".

De ligging van de habitattypen en van de leefgebieden van de soorten (paragraaf 4.4) waarvoor het gebied is aangewezen, vormt het uitgangspunt voor de begrenzing van de Habitatrichtlijngebieden. Dit is inclusief terreindelen die in kwaliteit zijn achteruitgegaan of gedegenerend. Daarnaast omvat het begrensde gebied ook natuurwaarden die integraal onderdeel uitmaken van de ecosystemen waartoe de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten behoren, alsmede terreindelen die noodzakelijk worden geacht om de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten in stand te houden en te herstellen⁴.

Bij de keuze en de afbakening van de gebieden is geen rekening gehouden met andere vereisten dan die verband houden met de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna⁵.

Het Vogelrichtlijngebied Engbertsdijksvenen wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een hoogveenlandschap bestaande uit hoogveen, water, natte heide, droge heide en loofbos, die als geheel het leefgebied vormen van een aantal in artikel 4 van de Richtlijn bedoelde vogelsoorten. Het is een watergebied dat het leefgebied vormt van soorten van bijlage I (art. 4.1) en tevens fungeert als broedgebied, overwinteringsgebied en rustplaats in de trekzone van andere trekvogelsoorten (art. 4.2). De begrenzing van het Vogelrichtlijngebied is zo gekozen dat een in landschappelijk en vogelkundig opzicht samenhangend geheel is ontstaan dat voorziet in de beschermingsbehoefte met betrekking tot het voortbestaan en/of voortplanting van bedoelde vogelsoorten⁶.

3.3 Begrenzing en oppervlakte

De begrenzing van het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen is aangegeven op de bij de aanwijzing behorende kaart. Het Natura 2000-gebied omvat de natuurkern

⁴ De begrenzingsmethodiek is verder uitgewerkt in het Gebiedendocument (2004).

⁵ Hof van Justitie EG, 7 november 2000, First Corporate Shipping, zaak C-371/98, punten 16 en 25.

⁶ De wijze van begrenzing van Vogelrichtlijngebieden is toegelicht in de Nota van Antwoord Vogelrichtlijn (2000), bijlage 1, Selectiecriteria en methode van begrenzing.

Engbertsdijkswenen met aangrenzende percelen ten zuiden van Kloosterhaar. De grens in het westen is de Paterswal en het Geestersche Stroomkanaal, in het zuiden de Bavesbeekweg en de Oude Hoevenweg en in het oosten de overgang naar de cultuurgronden.

Het Natura 2000-gebied beslaat een oppervlakte van ongeveer 1.000 ha. Voor de exacte oppervlakte wordt verwezen naar de legenda van de bij dit besluit behorende kaart. Het Habitatrichtlijngebied heeft een gelijke omvang, het Vogelrichtlijngebied heeft een omvang van ongeveer 930 ha. Het Vogelrichtlijngebied omvat niet de strook aan de westzijde van het gebied. De vermelde cijfers betreffen bruto-oppervlakten omdat bij de berekening geen rekening is gehouden met niet op de kaart, tekstueel uitgesloten delen (zie paragraaf 3.5). Het voormalige beschermd natuurmonument Engbertsdijkswenen, dat apart op de kaart is aangeduid, heeft een omvang van ongeveer 890 ha (zie ook paragraaf 3.4).

De begrenzings van het Vogelrichtlijngebied en van het Habitatrichtlijngebied (zoals aangemeld) zijn op de kaart op enkele technische punten verbeterd⁷:

- Bestaande bebouwing (inclusief erven en tuinen; reeds tekstueel geëxclaveerd) waar geen Natura 2000-waarden voorkomen, is waar mogelijk op grond van kadastrale of topografische lijnen ook op de kaart buiten de begrenzing gebracht. (°)
- De begrenzing is waar mogelijk gelegd langs topografisch herkenbare lijnen, zoals wegen, wateren, perceelscheidingen en bosranden.
- Overlap van 5 meter of minder met kadastrale percelen die grotendeels buiten het gebied zijn gelegen, is gelet op de kadastrale inschrijving⁸, waar mogelijk beperkt. Dit betekent dat aldaar de kadastrale lijn is aangehouden. Deze werkwijze is alleen gevolgd op plekken waar geen Natura 2000-waarden aanwezig zijn. (°)
- De begrenzing is in beginsel afgestemd op die van het (voormalige) natuurmonument opdat deze geheel binnen het Vogel- en Habitatrichtlijngebied is gelegen.

Uitzondering op het laatstgenoemde punt wordt gevormd door twee bosjes ten zuiden van de Oude Hoevenweg (0,44 ha) waarvan de status als beschermd natuurmonument komt te vervallen (zie kaart in bijlage A2). Door hun geïsoleerde ligging hebben beide bosjes, die geen onderdeel uitmaken van het Vogelrichtlijngebied of het Habitatrichtlijngebied (zoals aangemeld), geen betekenis voor de instandhouding van het gebied (zie ook paragraaf 3.4). Overige wijzigingen van 1 ha of meer worden in de volgende alinea's toegelicht.

De begrenzing van het Habitatrichtlijngebied (zoals aangemeld) is op één plek aangepast:

- Een onlogische uitloper (bosstrook) aan de noordoostzijde van het gebied (5,9 ha) is vervallen omdat er geen habitatwaarden voorkomen en het ook niet van belang is voor de instandhouding van het gebied.

De begrenzing van het Vogelrichtlijngebied is op een aantal plaatsen uitgebreid tot de begrenzing van het Habitatrichtlijngebied (in totaal 39 ha, bijlage A). Hiertoe behoort onder meer een plas aan de noordwestzijde die in gebruik is als rust- en slaapplek voor watervogels. Met name bij vorst, wanneer de ondiepe plassen van de Engbertsdijkswenen snel zijn dichtgevroren, vormt de plas een belangrijke slaapplek voor toendrarietganzen (bijvoorbeeld 5.500 en 9.000 exemplaren in respectievelijk januari 2003 en 2004).

⁷ Wijzigingen aangeduid met een nulletje (°) betreffen aanpassingen ten opzichte van het ontwerpbesluit; (°°) betreft wijzigingen in het ontwerpbesluit die abusievelijk daarin niet zijn toegelicht.

⁸ Conform artikel 15 van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Stb. 2004, 31) zal dit besluit voor wat betreft de kadastrale percelen die geheel of gedeeltelijk binnen het aangewezen gebied zijn gelegen, in de kadastrale registratie als beperking worden ingeschreven.

Aan de westzijde van het gebied blijft een deel alleen Habitatrichtlijngebied (66 ha) omdat deze percelen geen directe betekenis hebben voor de vogelsoorten waarvoor het gebied is aangewezen (en nog geen deel uitmaken van het hoogveenlandschap).

3.4 Intrekking deel beschermd natuurmonument

Het blijkt dat twee deelgebieden van het staatsnatuurmonument (nu aangeduid als beschermd natuurmonument) Engbertsdijkerven buiten het Natura 2000-gebied vallen (zie paragraaf 3.3). Dit betreft bosjes aan de zuidoostzijde van het Natura 2000-gebied gelegen ten zuiden van de Oude Hoevenweg (perceelnummer Vriezenveen C2164) en ten westen van de camping “Het Berkenven” (perceelnummer Tubbergen A7847). De totale omvang van beide bosjes is 0,44 ha. De twee betrokken delen zijn op de kaart in bijlage A2 aangegeven (zie ook paragraaf 2.1). De bosjes zijn aangeplant en bestaan uit gemengd uitgegroeid bosplantsoen en zijn multifunctioneel. De bosjes herbergen geen waarden die zijn aan te merken als van natuurwetenschappelijke betekenis. Door de ligging ten zuiden van de regionale verbindingsweg vormen deze bosjes ook geen eenheid met het ten noorden van de weg gelegen natuurmonument. Om deze redenen wordt de aanwijzing tot beschermd natuurmonument van het hiervoor omschreven en op de kaart in bijlage A2 afgebeelde deelgebied op grond van artikel 15 Natuurbeschermingswet 1998 ingetrokken.

3.5 Toelichting bij de kaart en uitgesloten delen

De begrenzing van het Natura 2000-gebied is aangegeven op de bij de aanwijzing behorende kaart. Voor zover van toepassing is daarbij onderscheid gemaakt tussen de begrenzingen van Habitatrichtlijngebied, Vogelrichtlijngebied en (voormalige) natuurmonumenten. Daar waar de kaart en de Nota van toelichting, bijvoorbeeld om kaarttechnische redenen, niet overeenstemmen, is de tekst in deze paragraaf doorslaggevend. In voorkomende gevallen zijn op de kaart ook aangrenzende Natura 2000-gebieden aangegeven. Aan de indicatief aangeduide begrenzing van deze gebieden kunnen geen rechten worden ontleend (voor de begrenzing van deze gebieden wordt verwezen naar de kaarten van de betreffende aangewezen of aangemelde gebieden).

Voor de begrenzing van Natura 2000-gebieden geldt de volgende algemene exclaveringsformule: Bestaande bebouwing, erven, tuinen, verhardingen en hoofdspoorwegen maken geen deel uit van het aangewezen gebied, tenzij daarvan in paragraaf 3.3 wordt afgeweken. Voor de gebruikte begrippen gelden de volgende definities (voor zover van toepassing in het onderhavige gebied):

- Bebouwing betreft één of meer gebouwen of bouwwerken geen gebouwen zijnde. Gebouw: elk bouwwerk, dat een voor mensen toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt. Bouwwerk: elke constructie van enige omvang van hout, steen, metaal of ander materiaal, welke hetzij direct of indirect met de grond verbonden is, of hetzij direct of indirect steun vindt in of op de grond.
- Erven zijn de onmiddellijk aan een woning of ander gebouw gelegen, daarbij behorende en daarmee in gebruik zijnde terreinen.
- Tuinen zijn in de onmiddellijke nabijheid van een woning of ander gebouw gelegen intensief onderhouden terreinen, beplant met siergewassen en gazons of in gebruik als moestuin, die zich duidelijk onderscheiden van de omgeving. Tuinen zijn meestal besloten en omheind middels een afrastering, schutting, muur of haag, of (deels) omgeven door een sloot.

- Verhardingen kunnen bijvoorbeeld zijn: wegen, pleinen, parkeervoorzieningen, erfverhardingen en steenglooingen. Wegen betreffen alle voor het gemotoriseerd verkeer in gebruik zijnde kunstmatig verharde wegen met inbegrip van de daarin liggende bruggen en duikers en de tot die wegen behorende paden en bermen of zijkanten.
- Hoofdspoorwegen betreffen spoorlijnen die zijn opgenomen in het Besluit aanwijzing hoofdspoorwegen (Stb. 2004, nr. 722). Langs hoofdspoorwegen geldt artikel 20 van de Spoorwegwet.

4. NATURA 2000-WAARDEN

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt allereerst een opsomming gegeven van de waarden waaraan het gebied zijn betekenis ontleent als Habitatrichtlijngebied en Vogelrichtlijngebied. Wat betreft de aanwijzing als Habitatrichtlijngebied wordt in paragraaf 4.2.1 een lijst gegeven van de habitattypen (met vermelding van de aanwezige subtypen) waarvoor het gebied is aangewezen⁹. Paragraaf 4.2.2 vermeldt de vogelsoorten waarvoor het gebied onder de Vogelrichtlijn is aangewezen. Op alle vermelde habitattypen en soorten is een instandhoudingsdoelstelling van toepassing (zie hoofdstuk 5).

Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 vermeld welke selectiecriteria op het Habitatrichtlijngebied van toepassing zijn en wordt onderbouwd waarom het gebied als Habitatrichtlijngebied is geselecteerd. Van elk habitatype waarvoor het gebied aan de selectiecriteria voldoet, wordt in bijlage B.3 in tekst en/of tabelvorm de betekenis (relatieve bijdrage) van het gebied afgezet tegen de betekenis van de andere Habitatrichtlijngebieden die aan de selectiecriteria voldoen. Tenslotte beschrijft paragraaf 4.4 de verspreiding van habitattypen binnen het gebied, ter onderbouwing van de gevolgde gebiedsbegrenzing.

4.2 Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen

4.2.1 Habitatrichtlijn: habitattypen (bijlage I¹⁰)

Het gebied is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitats opgenomen in bijlage I van de Habitatrichtlijn, waarvoor het gebied een bijdrage levert aan de instandhouding op landelijk niveau. Ten behoeve van de nationale uitwerking van de Habitatrichtlijn is een deel van de habitattypen verdeeld in subtypen, vanwege de zeer ruime variatie in fysieke omstandigheden en soortensamenstelling. De namen van de habitattypen en daarvan afgeleide subtypen zullen verder met hun verkorte namen worden aangeduid. Wijzigingen ten opzichte van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en/of het ontwerpbesluit (2007)⁷ zijn verklaard in bijlage B.1 van deze Nota van toelichting.

H4030 Droge Europese heide (°)
Verkorte naam Droge heiden

⁹ Prioritaire habitattypen zijn in bijlage I van de Habitatrichtlijn en in dit besluit aangeduid met een sterretje *.

¹⁰ Bijlagen I en II laatstelijk aangepast op 20 november 2006, Richtlijn 2006/105/EG, PbEG L 363, 20.12.2006, p. 368-405 (zie ook rectificatie PbEG L 80, 21.3.2007, p. 15).

H7110 *Actief hoogveen
Verkorte naam Actieve hoogvenen

betreft het subtype:

H7110A *Actieve hoogvenen (*hoogveenlandschap*)

H7120 Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is
Verkorte naam Herstellende hoogvenen

4.2.2 Vogelrichtlijn: vogelsoorten (bijlage I en artikel 4.2)

Het gebied is aangewezen voor de volgende soorten opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn:

A127 Kraanvogel (*Grus grus*)

Verder is het gebied aangewezen voor de volgende andere geregeld voorkomende trekvogels waarvoor het gebied van betekenis is als broed-, rui- en/of overwinteringsgebied en rustplaatsen in hun trekzones (artikel 4.2):

A008 Geoorde Fuut (*Podiceps nigricollis*)

A039 Toendrarietgans (*Anser fabalis ssp. rossicus*)

Wijzigingen ten opzichte van de aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1989) en/of het ontwerpbesluit (2007)⁷ zijn verklaard in bijlage B.2 van deze Nota van toelichting.

4.3 Habitatrichtlijn: waarden waarvoor het gebied aan de selectiecriteria voldoet

4.3.1 Habitattypen (bijlage I)

Voor niet-prioritaire habitattypen zijn in de eerste stap van het selectieproces in beginsel de “vijf belangrijkste gebieden” geselecteerd. Voor habitattypen welke verdeeld zijn in subtypen, geldt een aantal van “drie belangrijkste gebieden” per subtype. Voor prioritaire habitattypen⁹ geldt een aantal van “tien belangrijkste gebieden” en voor subtypen van prioritaire habitattypen een aantal van “vijf belangrijkste gebieden” per subtype. Verdeling in subtypen ten behoeve van de selectie is alleen toegepast indien de subtypen een verschillende verspreiding hebben en de beschikbare gegevens verdeling in subtypen toelaten. Voor enkele verspreid over het land voorkomende habitattypen, die in voldoende mate in gebieden zijn vertegenwoordigd welke voor andere waarden zijn opgenomen, zijn geen gebieden geselecteerd¹¹. De betekenis van het gebied is afgemeten aan de aanwezige oppervlakte en zo nodig ook de representativiteit van het habitatype. In een tweede stap zijn eventueel nog extra gebieden toegevoegd met het oog op landelijke dekking, geografische spreiding en grensoverschrijding¹². In de onderstaande tabel zijn de habitattypen vermeld die bij de aanmelding hebben geleid tot selectie van het gebied en/of de habitattypen waarvoor het gebied op grond van de huidige gegevens en omstandigheden aan de selectiecriteria zou voldoen (zie ook bijlage B.3).

¹¹ Habitattypen waarvoor geen gebieden zijn geselecteerd zijn: slijkgrasvelden (H1320) en ruigten en zomen, *moerasspirea* (H6430A) en ruigten en zomen, *droge bosranden* (H6430C).

¹² De selectiecriteria zijn verder uitgewerkt in het Verantwoordingsdocument (2003).

Habitat-type	X ^a	Y ^b	Landelijke oppervlakte ^c	Oppervlakte in Engbertsdijkswenen ^d	Oppervlakte in Yde gebied ^e	Selectie bij aanmelding
*H7110A	5	5	ca. 40	A1 (15-30%)	B2 (6-15%)	nee
H7120	5	5	ca. 8.000	B2 (6-15%)	B1 (2-6%)	ja

- (a) Aantal gebieden dat maximaal voor dit habitattype kan worden geselecteerd volgens het criterium: "behorend tot de X belangrijkste gebieden" voor het betreffende habitattype.
- (b) Aantal gebieden dat op grond van het onder (a) genoemde selectiecriterium voor het habitattype is geselecteerd ($Y < X$ indien er minder dan X gebieden zijn waarin het habitattype is vastgesteld of voorkomt in differentiërende omvang).
- (c) Geschatte landelijke oppervlakte van het (subtype van het) habitattype in hectaren.
- (d) Oppervlakte in het onderhavige gebied, uitgedrukt als percentage van de landelijke oppervlakte. (Niet ingevuld indien gebied niet één van de X belangrijkste gebieden is.)
- (e) Oppervlakte van het habitattype in het, in rangorde van aflopende betekenis, Yde belangrijkste gebied. (Niet ingevuld indien niet van belang voor de bepaling van de relatieve betekenis van het gebied, wanneer representativiteit in plaats van oppervlakte doorslaggevend was).

4.4 Verspreiding habitattypen in het Habitatrictlijngebied

De begrenzing van het Habitatrictlijngebied Engbertsdijkswenen is in het bijzonder bepaald aan de hand van de ligging van habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen (zie verder paragraaf 3.2). De verspreiding van de betreffende habitattypen binnen het gebied wordt in deze paragraaf globaal beschreven ter onderbouwing van de gevolgde begrenzing. Het is niet bedoeld als een uitputtende beschrijving.

Het habitattype droge heiden (H4030) komt op een zandkopje (haarpodzolgrond) voor in het noordwesten van het gebied. Het habitattype herstellende hoogvenen (H7120) komt vlakdekkend voor in vrijwel het gehele gebied waar de begroeiing onder meer bestaat uit vochtige heiden en (berkenbroek-)bossen, afgewisseld door ondiepe plassen en poelen. In dit hoogveengebied liggen verspreid ook enkele actieve hoogveenkernen (actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap*, H7110A) zoals in de omgeving van de Buschurput en op enkele plekken in het zuiden van het gebied (Oude Hoevenwegswenen).

5. INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

5.1 Inleiding

Het ecologisch netwerk Natura 2000 moet de betrokken natuurlijke habitats en leefgebieden van soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding behouden of in voorkomend geval herstellen. Onder het begrip "instandhouding" wordt een geheel aan maatregelen verstaan die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding. Ingevolge artikel 4, vierde lid, Habitatrictlijn worden bij aanwijzing als Habitatrictlijngebied "tevens de prioriteiten vast[gesteld] gelet op het belang van de gebieden voor het in een gunstige staat van instandhouding behouden of herstellen van een type natuurlijke habitat [...] of van een soort [...] alsmede voor de coherentie van Natura 2000 en gelet op de voor dat gebied bestaande dreiging van achteruitgang en vernietiging".

Deze bepaling is in artikel 10a, tweede lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 nader uitgewerkt. Op grond van dit artikel bestaat de verplichting om in een aanwijzing doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van leefgebieden van vogelsoorten dan wel doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van natuurlijke habitats of

populaties van de in het wild levende dier- en plantensoorten op te nemen. Om die reden zijn voor elk Natura 2000-gebied instandhoudingsdoelstellingen ontwikkeld, waarbij per habitatype en per (vogel)soort is uitgegaan van landelijke doelen en de bijdrage die een gebied redelijkerwijs kan leveren voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Tevens is daarbij aangegeven welke habitattypen en/of (vogel)soorten ten koste mogen gaan van andere habitattypen en (vogel)soorten. Voor een beperkt aantal (vogel)soorten en habitattypen zijn op basis van artikel 10a, derde lid van de Natuurbeschermingswet 1998 “complementaire doelen” geformuleerd. Het betreft (vogel)soorten en habitattypen die onder druk staan en waarvoor Nederland in Europees verband een bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Dit betekent dat aan een beperkt aantal Vogelrichtlijngebieden Habitatrichtlijndoelen zijn toegekend (en andersom) en dat aan een beperkt aantal Habitatrichtlijngebieden “ontwikkeldoelen” zijn toegekend. Met behulp van deze complementaire doelen is de realisering van de landelijke doelen beter gewaarborgd. Deze doelen maken volwaardig onderdeel uit van de aanwijzingsbesluiten. De betreffende waarden worden niet aangemeld bij de Europese Commissie. Voor de Natura 2000-gebieden zullen in beheerplannen instandhoudingsmaatregelen worden uitgewerkt die beantwoorden aan de gebiedsspecifieke ecologische vereisten van de betrokken natuurlijke habitats en (vogel)soorten.

Als verdere invulling van het stellen van prioriteiten zijn voor de acht onderscheiden Natura 2000-landschappen¹³ kernopgaven geformuleerd, op grond van de daar voorkomende habitattypen en soorten, de landelijke betekenis van deze waarden binnen het betreffende landschap, de belangrijkste verbeteropgaven en de beïnvloedingsmogelijkheden. Per landschap omvatten ze de belangrijkste behoud- en herstelopgaven. De kernopgaven stellen prioriteiten (“richting geven”) en geven overeenkomsten en verschillen tussen en binnen de gebieden aan. Zij hebben in het bijzonder betrekking op habitattypen en (vogel)soorten die sterk onder druk staan en/of waarvoor Nederland van groot of zeer groot belang is. De kernopgaven worden per Natura 2000-landschap behandeld en opgesomd in hoofdstuk 5 van het Natura 2000 doelendocument (2006). In bijlage B.4 van deze Nota van toelichting is een overzicht opgenomen van alle gebiedsdoelstellingen per habitatype en per (vogel)soort⁷.

5.2 Algemene doelen

Behoud en indien van toepassing herstel van:

1. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van Natura 2000 zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie;
2. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie, die zijn opgenomen in bijlage I of bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit behelst de benodigde bijdrage van het gebied aan het streven naar een op landelijk niveau gunstige staat van instandhouding voor de habitattypen en de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
3. de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied, inclusief de samenhang van de structuur en functies van de habitattypen en van de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
4. de op het gebied van toepassing zijnde ecologische vereisten van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

¹³ Het Natura 2000-landschap van het gebied waarop dit besluit betrekking heeft staat vermeld in paragraaf 3.2 van deze Nota van toelichting.

5.3 Habitatrichtlijn: habitattypen (bijlage I)

H4030 Droge heiden

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitatype droge heiden komt voor op een zandkopje in het veenlandschap. De vegetatie die valt onder dit habitatype is niet geschikt voor hoogveenherstel en wordt daarom niet tot het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) gerekend. Het habitatype draagt wel bij aan de variatie in het gebied.

H7110 *Actieve hoogvenen

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A).

Toelichting Het gebied herbergt kleine stukken van het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A). Het is daarmee één van de weinige gebieden in ons land waar dit subtype voorkomt. De perspectieven voor uitbreiding (door kwaliteitsverbetering van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120)) zijn gunstig.

H7120 Herstellende hoogvenen

Doel Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A), is toegestaan. (°)

Toelichting Het habitatype herstellende hoogvenen is aanwezig in een groot gedeelte van het gebied, waaronder een onvergraven hoogveenkern en een oud verveningsgebied. Er zijn goede mogelijkheden om een zodanige kwaliteitsverbetering van het habitatype te bereiken, dat een groot deel kan overgaan in habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A). Uitbreiding van de oppervlakte is op langer termijn met name mogelijk vanuit bestaand onbegroeid open water, maar wordt vanwege de landelijke behoudsopgave niet noodzakelijk geacht. Verlies van areaal aan herstellende hoogvenen ten behoeve van de uitbreiding van het habitatype actieve hoogvenen kan juist op dergelijke plaatsten worden opgevangen. De heidevegetaties en bossen op het verdroogde hoogveen worden niet tot de habitattypen vochtige heiden, *hogere zandgronden* (H4010A), droge heiden (H4030) en hoogveenbossen (H91D0) gerekend, maar maken onderdeel uit van herstellende hoogvenen.

5.4 Vogelrichtlijn: broedvogels

A008 Geoorde fuut

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 25 paren. Enige achteruitgang in omvang broedgebied ten gunste van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) is toegestaan. (°)

Toelichting Pas na de vernattingsmaatregelen vestigde de geoorde fuut zich in de Engbertsdijksvennen (eerste broedgeval in 1983: 2 paren). Vervolgens trad, in combinatie met de landelijke trend, een sterke toename van het aantal broedparen op tot een (voorlopig) maximum van 30 paren in 2000 en 2001. In 2002 en 2003 lag het aantal op een iets lager niveau met respectievelijk 18

en 23 paren. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

5.5 Vogelrichtlijn: niet-broedvogels

A039 Toendrarietgans

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 4.000 vogels (seizoensmaximum).

Toelichting De aantallen toendrarietganzen zijn niet van nationale of internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als slaappleaats. Trendgegevens zijn niet beschikbaar. Handhaving van de huidige situatie is voldoende, want de landelijke staat van instandhouding is gunstig en de internationale populatieomvang is stabiel.

A127 Kraanvogel

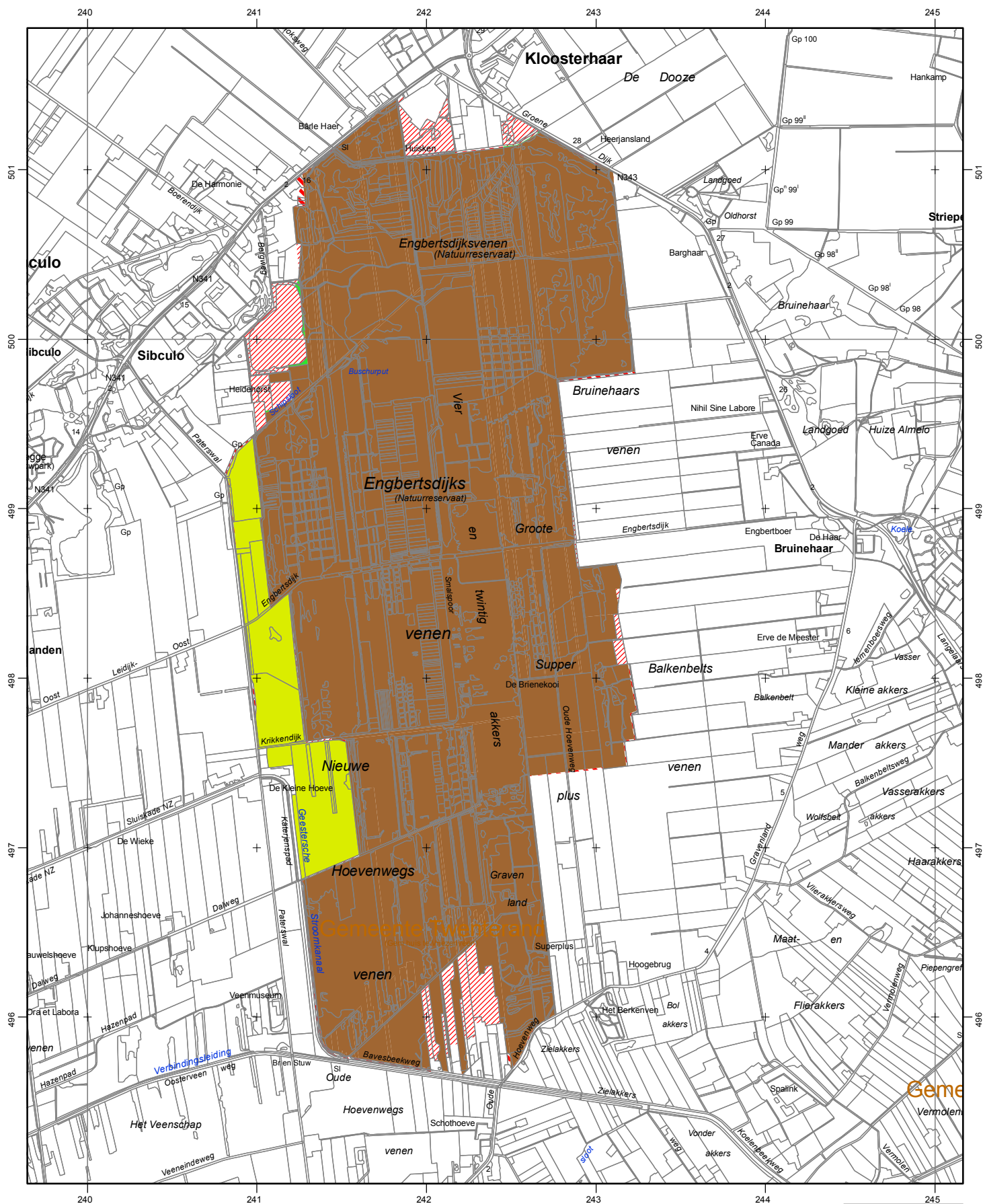
Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied.

Toelichting Aantallen kraanvogels zijn van grote nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als slaappleaats. De Engbertsdijkerven, Strabrechtse Heide & Beuven en de Groote Peel leveren de grootste bijdrage voor pleisterende kraanvogels. De landelijke staat van instandhouding is zeer ongunstig vanwege de afname van het aantal pleisterplaatsen. De aantallen in de monitoringsgebieden nemen echter niet significant af, zodat een herstelopgave voor de populatie in de aangewezen gebieden niet aan de orde is.

5.6 Beschermdenatuurmonumenten

Het Natura 2000-gebied omvat één of meer voormalige beschermde natuurmonumenten (zie paragrafen 2.1 en 3.3 van deze Nota van toelichting). Ingevolge artikel 15a, derde lid, Natuurbeschermingswet 1998, heeft de Natura 2000-opgave voor dat deel van het gebied, dat zijn status als beschermd natuurmonument heeft verloren, mede betrekking op de doelstellingen ten aanzien van het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied zoals bepaald in het van rechtswege vervallen besluit. Voor zover deze doelstellingen Natura 2000-waarden betreffen (zoals opgenomen in paragraaf 4.2 van deze Nota van toelichting), maken deze deel uit van de in voorgaande paragrafen opgenomen instandhoudingsdoelstellingen. Indien de doelstellingen geen Natura 2000-waarden betreffen, houden deze doelstellingen, zoals de bescherming van het natuurschoon, hun zelfstandige betekenis. In een aantal gevallen is het niet mogelijk om zowel de doelen die voortkomen uit de aanwijzing als beschermd natuurmonument als de Natura 2000-doelstellingen te bereiken (bijvoorbeeld omdat dat om tegenstrijdig beheer vraagt). In deze gevallen hebben de Natura 2000-doelen voorrang om de Europeesrechtelijke verplichtingen na te komen. In een handreiking zal voor elk gebied expliciet worden toegelicht hoe de doelen (de natuurwetenschappelijke betekenis en landschappelijke waarden) van voormalige beschermde natuurmonumenten en de Natura 2000-doelen zich tot elkaar verhouden. In het beheerplan zullen deze doelen, net als die van Natura 2000 in ruimte en tijd worden uitgewerkt. Dan wordt ook uitgewerkt waar achteruitgang van het natuurschoon en de natuurwetenschappelijke betekenis is toegestaan ten gunste van Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. De van rechtswege vervallen besluiten zijn ter informatie aan het einde van dit besluit toegevoegd.

040. Engbertsdijkerven, uitbreiding aan noord- en zuidzijde

Ministerie van LNV, Directie Natuur en
Directie Regionale Zaken

Productie: Directie Kennis

Legenda

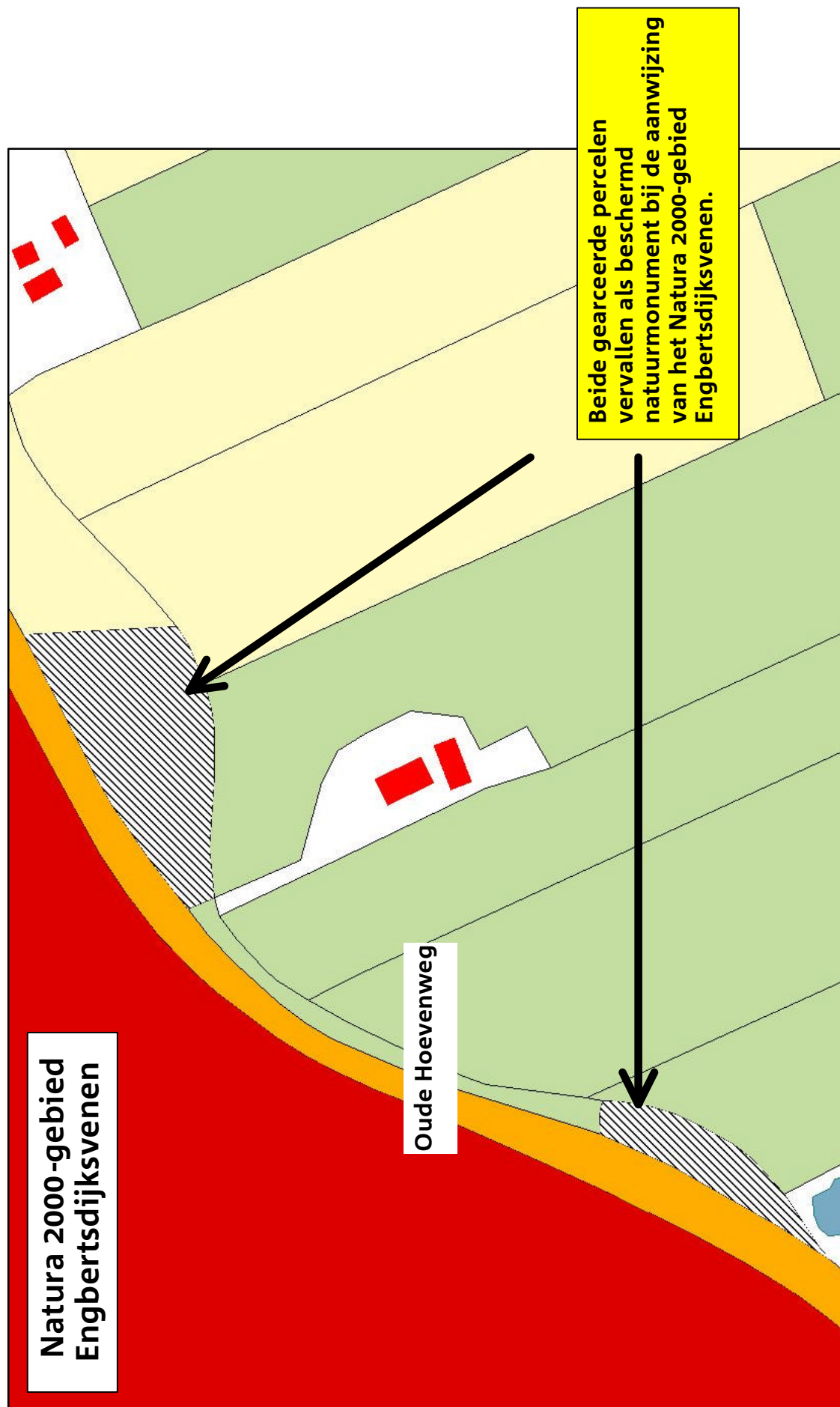
VR	VR+BN	VR erf
HR	HR+BN	VR erbij
VR+HR	VR+HR+BN	Ander Natura 2000-gebied

VR = Vogelrichtlijngebied
HR = Habitatrichtlijngebied
BN = beschermd natuurmonument

0 1000
Meters

040. Enbertsdijkerven: onttrekking van status als beschermd natuurmonument van twee bosjes langs de Oude Hoevenweg

Nadere onderbouwing van wijzigingen in Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen, van de selectie als Habitatrichtlijngebied en toewijzing van en wijzigingen in instandhoudingsdoelstellingen

1. Wijzigingen in habitattypen ten opzichte van aanmelding als Habitatrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.1)
2. Wijzigingen in vogelsoorten ten opzichte van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.2)
3. Toepassing selectiecriteria Habitatrichtlijngebieden (paragraaf 4.3)
4. Toewijzing instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5)

B.1. Wijzigingen in habitattypen ten opzichte van aanmelding als Habitatrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.1)

- In afwijking van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en het ontwerpbesluit (2007) is het gebied niet aangewezen voor het habitatype binnenlandse kraaiheibegroeiingen (H2320). Het voorkomen betreft een smalle strook aan de rand van het heideveldje dat behoort tot habitatype droge heiden (H4030; zie onder). Het betreft een verwaarloosbare oppervlakte die geen bijdrage levert aan de landelijke instandhouding van het habitatype (in de vegetatiekartering van 2007 is het betreffende habitatype niet meer onderscheiden).
- In afwijking van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en het ontwerpbesluit (2007) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype droge heiden (H4030), dat voorkomt op een zandkopje in het noordwesten van het gebied. Mogelijk is verondersteld dat de betreffende heidevegetatie uitsluitend voorkomt op veengrond die tot het habitatype herstellend hoogveen (H7120) worden gerekend.
- In afwijking van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en het ontwerpbesluit (2007) is het gebied niet aangewezen voor het habitatype vochtige heiden (H4010), omdat de betreffende heidevegetaties in het gebied voorkomen op veenbodems die potentie hebben voor hoogveenherstel. Heidevegetaties op dergelijke bodems worden gerekend tot het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).
- In aanvulling op de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) maar conform het ontwerpbesluit (2007) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A), dat zich recent heeft ontwikkeld dankzij de getroffen herstelmaatregelen. Het gebied behoort tot de weinige hoogveengebieden waar dit habitatype in belangrijke mate aanwezig is (>15% van het landelijke areaal).
- Conform de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003), maar in afwijking van het ontwerpbesluit (2007) is het gebied niet aangewezen voor het habitatype hoogveenbossen (H91D0), omdat de betreffende berkenbroekbossen in het gebied voorkomen op verdroogde hoogveenbodems die worden gerekend tot het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).

B.2. Wijzigingen in vogelsoorten ten opzichte van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.2)

De vogelsoorten waarvoor het gebied in 1989 is aangewezen, betreffen een opsomming van vogelsoorten waaraan het gebied zijn natuurwetenschappelijke betekenis ontleent. Bij de aanwijzing van 49 Vogelrichtlijngebieden in 2000 is vastgesteld voor welke soorten op grond van artikel 4 van de Vogelrichtlijn een verplichting bestaat voor het treffen van speciale beschermingsmaatregelen in de vorm van de aanwijzing van gebieden (in de Richtlijn aangeduid als "speciale beschermingszones")¹⁴. Dit betreft in de eerste plaats 46 soorten die zijn

¹⁴ Ministerie van LNV (2000): Nota van Antwoord Vogelrichtlijn, bijlage 1, Selectiecriteria en methode van begrenzing. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn¹⁵. Daarnaast zijn gebieden aangewezen voor 51 (andere) trekkende vogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Een gebied wordt slechts aangewezen voor de soorten waarvoor het gebied van landelijke betekenis is. Hiervan is in beginsel sprake indien het gebied minstens 1% van de landelijke broedpopulatie herbergt, indien 0,1% van de biogeografische populatie geregeld in het gebied verblijft of indien het gebied in combinatie met andere gebieden voldoende bijdrage kan leveren aan een sleutelpopulatie. De vogelsoorten zijn ontleend aan SOVON & CBS (2005)¹⁶. Dit rapport heeft ten grondslag gelegen aan de formulering van de instandhoudingsdoelstellingen voor de Vogelrichtlijnsoorten. Om ecologische redenen, die in voorkomende gevallen hieronder zijn vermeld, is soms van deze algemene criteria afgeweken. Deze werkwijze heeft voor de lijst van vogelsoorten waarvoor dit gebied is aangewezen, de volgende consequenties:

- Van de oorspronkelijke aanwijzing tot Vogelrichtlijngebied Engbertsdijkerven is de volgende soort van bijlage I gehandhaafd: kraanvogel (A127).
- In aanvulling op de oorspronkelijke aanwijzing is het gebied ook aangewezen voor de volgende twee trekvogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2: geoorde fuut (A008) als broedvogel en toendrarietgans (A039) als niet-broedvogel. Op basis van gemiddelde aantallen in de periode 1999-2003 voldoet het gebied aan het getalsmatige criterium voor opname van beide soorten (zie verder toelichting).
- In vergelijking met de oorspronkelijke aanwijzing zijn acht soorten van bijlage I niet meer opgenomen: bruine kiekendief (A081), blauwe kiekendief (A082), slechtvalk (A103), korhoen (A107), kemphaan (A151) dwergmeeuw (A177), zwarte stern (A197) en blauwborst (A276). Daarnaast zijn 14 andere trekvogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2 in vergelijking met de oorspronkelijke aanwijzing vervallen: taigarietgans (A039), smient (A050), krakeend (A051), wilde eend (A053), pijlstaart (A054), kievit (A142), watersnip (A153), grutto (A156), wulp (A160), groenpootruiter (A164), oeverzwaluw (A249), paapje (A275), roodborsttapuit (A276) en tapuit (A277). Het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit dateert van 1989 toen de aanwijzingen nog niet werden gebaseerd op getalsmatige criteria. Het gebied blijkt daaraan niet te voldoen, waardoor het van onvoldoende betekenis is voor de instandhouding van de betreffende soorten op landelijke schaal. Voor de wintertaling (A052), slobend (A056), tafeleend (A059) en kuifeend (A061) (alle vier trekvogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2) geldt dat deze niet meer opgenomen zijn als broedvogel, omdat deze soorten alleen als niet-broedvogel kunnen worden opgenomen.
- In vergelijking met de oorspronkelijke aanwijzing zijn de volgende vogelsoorten niet meer opgenomen, omdat deze soorten niet behoren tot de soorten waarvoor Vogelrichtlijngebieden worden aangewezen conform de in 2000 geformuleerde beleidslijn (zie boven): zomertaling, witwangstern, sprinkhaanrietzanger, roodpootvalk, torenvalk, smelleken, ruigpootbuizerd, boomvalk en regenwulp¹⁷.

B.3. Toepassing selectiecriteria Habitatrichtlijngebieden (paragraaf 4.3)

In dit onderdeel wordt voor elk habitatype en elke soort waarvoor het onderhavige gebied aan de selectiecriteria voldoet (zie paragraaf 4.3), een overzicht gegeven van alle daarvoor kwalificerende gebieden. Dit gebeurt zoveel mogelijk in de vorm van een tabel met de gebieden die aan de selectiecriteria voldoen, onder vermelding van de relatieve bijdrage. Dit is de bijdrage van het gebied aan de landelijke instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype of de soort. Het betreft het actuele aandeel van de landelijke oppervlakte dat in het gebied

¹⁵ De Nota van Antwoord (2000) vermeldt 44 soorten van bijlage I waarvoor gebieden kunnen worden aangewezen. Voor één soort zijn geen gebieden aangewezen is omdat er geen vaste verblijfplaatsen zijn (lachstern). Sindsdien zijn verder drie soorten aan bijlage I toegevoegd. Voor twee van deze soorten (strandplevier en dwergmeeuw) waren reeds gebieden aangewezen. Voor de dwerggans worden naar aanleiding van een rechterlijke uitspraak gebieden aangewezen. Per saldo zijn er dus voor 46 soorten van bijlage I gebieden aangewezen.

¹⁶ SOVON & CBS (2005). Trends van vogelaantallen in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

¹⁷ De regenwulp is wel vermeld in bijlage 2A van de Nota van Antwoord Vogelrichtlijn (2000) maar voor zover bekend voldoet geen enkel gebied aan de gestelde drempelwaarde.

aanwezig is. Indien kwaliteit een rol heeft gespeeld in de bepaling van de gebiedenselectie voor habitattypen is dit tekstueel toegelicht.

Er is gebruik gemaakt van de volgende klasse-indeling:

A1 = 15-30%, A2 = 30-50%, A3 = 50-75% en A4 = > 75%

B1 = 2-6% en B2 = 6-15%

C = < 2%

In de kolom "Bronvermelding" zijn de terreinbeherende organisaties, andere instanties en bronnen vermeld, waaraan de oppervlaktecijfers en aantallen zijn ontleend, met vermelding van de jaren waarin deze zijn verzameld of gepubliceerd.

H7110A – *Actieve hoogvenen, hoogveenlandschap			
Landelijke oppervlakte ca. 40 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
024	Witterveld	A1 (15-30%)	Gemeente Assen 2002
040	Engbertsdijksvenen	A1 (15-30%)	Staatsbosbeheer 2007
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	A1 (15-30%)	Staatsbosbeheer 2005
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	A1 (15-30%)	Staatsbosbeheer 2005
033	Bargerveen	B2 (6-15%)	Staatsbosbeheer 2007

Ten tijde van de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden in 2003 zijn voor het prioritaire habitatype actieve hoogvenen twee gebieden geselecteerd: Witterveld (024) en Bargerveen (033). Dit waren toentertijd de enige gebieden waar het habitatype in de vorm van dit subtype bekend was. In het Natura 2000 doelendocument (2006) worden voor dit habitatype twee subtypen onderscheiden: *hoogveenlandschap* (subtype A) en *heideveentjes* (subtype B). Thans heeft het subtype *hoogveenlandschap* van dit habitatype (H7110A) zich in enkele andere gebieden weten te ontwikkelen dankzij de getroffen herstelmaatregelen. Naast Witterveld bevatten Engbertsdijksvenen (040), Buurserzand & Haaksbergerveen (053) en Deurnsche Peel & Mariapeel (139) nu de grootste voorkomens van dit habitatype in ons land, met elk meer dan 15% van de landelijke oppervlakte. Bargerveen is het vijfde belangrijkste gebied met net iets minder dan 15% van de landelijke oppervlakte.

H7120 – Herstellende hoogvenen			
Landelijke oppervlakte ca. 8.000 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
033	Bargerveen	A1 (15-30%)	Staatsbosbeheer 2007
023	Fochteloërveen	A1 (15-30%)	Natuurmonumenten 2002
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	B2 (6-15%)	Staatsbosbeheer 2005
040	Engbertsdijksvenen	B2 (6-15%)	Staatsbosbeheer 2007
043	Wierdense Veld	B1 (2-6%)	Landschap Overijssel 2003
055	Aamsveen	G (C, <2%) ^a	Landschap Overijssel 1998
064	Wooldse Veen	G (C, <2%) ^a	Provincie Gelderland 2007

(a) De letter "G" in deze kolom geeft aan dat het gebied is geselecteerd op grond van grensoverschrijding: het gebied vormt één geheel met een gebied aan de andere zijde van de rijksgrens dat door Duitsland ook voor dit habitatype is aangemeld.

Voor de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn voor het habitatype Herstellende hoogvenen (H7120) de volgende vijf gebieden als belangrijkste geselecteerd: Fochteloërveen¹⁸ (023), Engbertsdijksvenen (040), Deurnsche Peel & Mariapeel¹⁹ (139), Buurserzand & Haaksbergerveen (053) en Korenburgerveen (061). Toen niet behorend tot de vijf

¹⁸ Destijds bekend als Fochteloërveen en Esmeer.

¹⁹ Destijds bekend als Mariapeel en Deurnesepeel.

belangrijkste gebieden, maar reeds eerder (1996) aangemeld voor dit habitatype: Groote Peel (140) (Lijstdocument 2004). De grootste relatieve bijdrage aan de landelijke doelstelling wordt geleverd door Bargerveen (033) en Fochteloërveen, met beide meer dan 15% van de landelijke oppervlakte. Tot de vijf belangrijkste gebieden behoren verder Deurnsche Peel & Mariapeel, Engbertsdijkerven en Wierdense Veld (043). De betekenis van het Wierdense Veld is eerder onderschat omdat een belangrijk deel van de herstellende hoogvenen toen werd gerekend tot het habitatype vochtige heiden (H4010). Aamsveen (055) en Wooldse Veen (064) kunnen worden toegevoegd als grensoverschrijdende gebieden. Groote Peel herbergt ook een aanzienlijke oppervlakte (6 tot 15% van de landelijke oppervlakte) maar in tegenstelling tot de andere grote hoogveengebieden is de kwaliteit momenteel slechts voor een klein deel goed en zijn de ontwikkelingskansen voor actieve hoogvenen gering²⁰. Er zijn hier wel mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).

B.4. Toewijzing instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5)

De hier vermelde gebiedsdoelen en vermeldingen van de relatieve bijdrage van de Natura 2000-gebieden die buiten dit aanwijzingsbesluit vallen en waarvan de definitieve besluiten op het moment van vaststelling van het onderhavige besluit nog niet zijn vastgesteld, moeten worden beschouwd als “indicatieve” opgaven en kunnen nog aan verandering onderhevig zijn.

In dit onderdeel wordt voor iedere Natura 2000-waarde waarvoor het onderhavige gebied is aangewezen, inzichtelijk gemaakt hoe de landelijke doelstelling is uitgewerkt in de Natura 2000-gebieden. Onder iedere tabel wordt de landelijke staat van instandhouding van betreffende habitatype of vogelsoort vermeld. Indien de landelijke doelstelling van de betreffende waarde afwijkt van wat kan worden verwacht uit de landelijke staat van instandhouding, is dit hier gemotiveerd. Gebiedsdoelstellingen die afwijken van de landelijke doelstelling, worden ook zoveel mogelijk gemotiveerd. In gevallen waarin motivering ontbreekt, is aanpassing nog in overweging (met name naar aanleiding van zienswijzen) in het kader van het besluit voor het betreffende gebied. Doelstellingen die volgens de tabellen zijn aangepast ten opzichte van het ontwerpbesluit (zie kolom “Besluit”) staan eveneens onder de betreffende tabellen gemotiveerd. De instandhoudingsdoelstellingen van habitatypen en (vogel)soorten die zijn toegevoegd naar aanleiding van zienswijzen, zijn in principe op behoud gesteld, omdat de landelijke doelstelling al haalbaar werd geacht zonder deze toevoegingen. De niet-broedvogelsoorten waarvoor zowel landelijk als in alle gebieden een behoudsopgave is gesteld zijn samengevat in één tabel. Regels in cursief betreffen complementaire doelen (zie Natura 2000 doelendocument, paragraaf 3.3). In een aparte kolom is van elk gebied de relatieve bijdrage vermeld. Voor een nadere toelichting en de klasse-indeling wordt verwezen naar de inleiding van onderdeel 3 van deze bijlage.

²⁰ In de Groote Peel is, in tegenstelling tot de andere hoogveengebieden, herstel tot actief hoogveen slechts in zeer beperkte mate mogelijk door het optreden van sterke wegzijging van het grondwater doordat het veen op veel plekken tot het zand is afgegraven. Tengevolge van de geologische opbouw van de ondergrond (aanwezigheid van een dik, goed doorlatend watervoerend pakket, hydrologische basis op ruim 300 m –mv) is herstel van het natuurlijk watersysteem beperkt mogelijk.

B.4.1. Habitatrichtlijn: habitattypen

H4030 – Droge heiden					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
016	Wijnjeterper Schar	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
023	Fochteloërveen	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
024	Witterveld	behoud	behoud	C	conform ontwerp
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	C	concept-ontwerp
029	Havelte-Oost	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
030	Dwingelderveld	behoud	verbetering	B1	ontwerpbesluit
033	Bargerveen	behoud	behoud	C	concept-ontwerp
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
040	Engbertsdijksvenen	behoud	behoud	C	doel toegevoegd
042	Sallandse Heuvelrug	uitbreiding	verbetering	B2	ontwerpbesluit
043	Wierdense Veld	behoud	verbetering	C	conform ontwerp
044	Borkeld	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	uitbreiding	behoud	C	ontwerpbesluit
048	Lemselermaten	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
049	Dinkelland	uitbreiding	behoud	C	ontwerpbesluit
051	Lonnekermeer	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
054	Witte Veen	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
055	Aamsveen	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	A2	ontwerpbesluit
059	Teeselinkven	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
060	Stelkampsveld	behoud	behoud	C	concept-ontwerp
080	Groot Zandbrink	behoud	behoud	C	concept-ontwerp
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
134	Regte Heide & Riels Laag	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
135	Kempensland-West	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De ...	uitbreiding	verbetering	B1	ontwerpbesluit
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	behoud	behoud	C	doel toegevoegd
140	Groote Peel	behoud	behoud	C	doel toegevoegd
149	Meinweg	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
155	Brunssummerheide	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit

Meer dan de helft van de landelijke oppervlakte van het habitatype droge heiden (H4030) is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van dit habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk “matig ongunstig” en “zeer ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In een belangrijk deel van de gebieden wordt uitbreiding van de oppervlakte (met name in gebieden in Oost-Nederland en Veluwe (057)) en verbetering van de kwaliteit (met name in gebieden in Zuid-Nederland en Veluwe) nagestreefd. Voor het bereiken van het landelijk doel is daarnaast behoud van de goede voorbeelden van het habitatype droge heiden belangrijk. Naast herstel van de heideflora bestaat een herstelopgave voor de fauna van dit habitatype. Voor een dergelijke kwaliteitsverbetering is op veel plaatsen uitbreiding van de oppervlakte noodzakelijk, met voldoende geleidelijke overgangen naar bos.

Niet in alle gebieden kan de landelijke doelstelling worden nagestreefd. In een aantal gebieden wijkt de doelstelling voor het aspect oppervlakte af van de landelijke doelstelling: Havelte-Oost (029), Dwingelderveld (030), Wierdense Veld (043), Borkeld (044), Kampina & Oisterwijkse Vennen (133), Regte Heide & Riels Laag (134), Kempensland-West (135) en Meinweg (149). In deze gebieden zijn de oppervlakten waar het habitatype droge heiden voor kan komen al

volledig benut, waardoor er geen mogelijkheden voor uitbreiding zijn. De doelstelling voor het aspect kwaliteit wijkt af van de landelijke doelstelling in de gebieden Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046) en Dinkelland (049), omdat het habitatype in deze gebieden reeds in goed ontwikkelde vorm aanwezig is.

In enkele gebieden wordt zowel behoud van de oppervlakte als behoud van de kwaliteit beoogd. In deze gebieden (Teeselinkven (059), Stelkampsveld (060) en Groot Zandbrink (080)) ligt de focus op andere habitatypen en komen droge heiden slechts over een kleine oppervlakte voor. De gebieden Fochteloërveen (023), Witterveld (024), Bargerveen (033), Witte Veen (054) en Aamsveen (055) zijn hoogveengebieden. In deze gebieden wijken de doelstellingen af van de landelijke doelstelling omdat het habitatype droge heiden voorkomt op de zandruggen van de gebieden en hierdoor de mogelijkheden in het hoogveenlandschap volledig zijn benut. Ook in het, overwegend natte, Drentsche Aa-gebied (025) zijn de mogelijkheden voor droge heiden volledig benut. De doelstellingen voor het gebied Wijnjeterper Schar (016) wijken af van de landelijke doelstelling omdat het gebied reeds een goed voorbeeld is betreffende dit habitatype en behoud van de kwaliteit en oppervlakte derhalve voldoende is.

H7110A – *Actieve hoogvenen, hoogveenlandschap					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit ^a					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
023	Fochteloërveen	uitbreiding	verbetering	B2	ontwerpbesluit
024	Witterveld	uitbreiding	verbetering	A1	conform ontwerp
030	<i>Dwingelderveld</i>	<i>ontwikkeling</i>			<i>ontwerpbesluit</i>
033	Bargerveen	uitbreiding	verbetering	B2	concept-ontwerp
040	Engbertsdijksvenen	uitbreiding	verbetering	A1	conform ontwerp
043	<i>Wierdense Veld</i>	<i>ontwikkeling</i>			<i>conform ontwerp</i>
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	uitbreiding	verbetering	A1	ontwerpbesluit
054	<i>Witte Veen</i>	<i>ontwikkeling</i>			<i>ontwerpbesluit</i>
055	<i>Aamsveen</i>	<i>ontwikkeling</i>			<i>ontwerpbesluit</i>
061	<i>Korenburgerveen</i>	<i>ontwikkeling</i>			<i>concept-ontwerp</i>
064	<i>Wooldse Veen</i>	<i>ontwikkeling</i>			<i>ontwerpbesluit</i>
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	uitbreiding	verbetering	A1	conform ontwerp

(a) Dit habitatype wordt hersteld door ontwikkeling vanuit habitatype herstellende hoogvenen (H7120).

Voor het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A), geldt dat het grootste deel in Nederland is opgenomen binnen het landelijke Natura 2000-netwerk (>95% van de landelijke oppervlakte). De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “zeer ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelen sluiten aan op de landelijke doelstelling. In diverse hoogveengebieden met het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) is voor actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A) een complementair doel gesteld. Wanneer op (lange) termijn ontwikkeling naar levend hoogveen optreedt, zal dit vanuit herstellende hoogvenen (H7120) ontstaan.

H7120 – Herstellende hoogvenen					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
023	Fochteloërveen	uitbreiding ^a	verbetering	A1	ontwerpbesluit
024	Witterveld	behoud ^a	verbetering	B1	conform ontwerp
030	Dwingelderveld	behoud ^a	verbetering	C	ontwerpbesluit
033	Bargerveen	behoud ^a	verbetering	A1	concept-ontwerp
040	Engbertsdijkerven	behoud ^a	verbetering	B2	doel aangepast ^b
043	Wierdense Veld	behoud ^a	verbetering	B1	conform ontwerp
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	behoud ^a	verbetering	C	ontwerpbesluit
054	Witte Veen	behoud ^a	verbetering	C	ontwerpbesluit
055	Aamsveen	behoud ^a	verbetering	C	ontwerpbesluit
061	Korenburgerveen	behoud ^a	verbetering	B1	concept-ontwerp
064	Wooldse Veen	behoud ^a	verbetering	C	ontwerpbesluit
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	behoud ^a	verbetering	B2	conform ontwerp
140	Groote Peel	behoud	verbetering	B2	conform ontwerp

- (a) Achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A), is toegestaan²¹.
- (b) De doelstelling voor Engbertsdijkerven is aangepast, omdat uitbreiding van de oppervlakte niet noodzakelijk is gezien de landelijke behoudsopgave en het gebied nauwelijks ruimte biedt voor uitbreiding van het areaal herstellende hoogvenen.

Het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) is voor ongeveer 75% binnen het Natura 2000-netwerk opgenomen. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk “gunstig” en “matig ongunstig”²². De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Het nastreven van kwaliteitsverbetering is ook gericht op herstel van het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A). Op termijn mag de oppervlakte herstellende hoogvenen dan ook afnemen ten gunste van actieve hoogvenen (H7110).

B.4.2. Vogelrichtlijn: broedvogels

A008 – Geoorde fuut						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en behoud kwaliteit leefgebied voor behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
023	Fochteloërveen	behoud	behoud	10	B1	ontwerpbesluit
030	Dwingelderveld	behoud	behoud	40	B2	ontwerpbesluit
033	Bargerveen	behoud	behoud	90	A1	conceptontwerp
040	Engbertsdijkerven	behoud ^a	behoud	25	B1	doel aangepast ^b
100	Voornes Duin	behoud	behoud	5	C	aanwijzingsbesluit
128	Brabantse Wal	behoud	verbetering	40	B2	ontwerpbesluit
140	Groote Peel	behoud	behoud	40	B2	conform ontwerp
145	Maasduinen	behoud	behoud	5	C	ontwerpbesluit

- (a) Enige achteruitgang in omvang broedgebied ten gunste van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) is toegestaan²¹.
- (b) Het aantal wijkt af van het ontwerpbesluit. In de definitieve besluiten is een meer nauwkeurige afrondingssysteem gehanteerd. Voor Engbertsdijkerven is het gemiddelde van 23 broedparen nu afgerond op 25 in plaats van 20 paren.

²¹ Nadere toelichting over de “ten gunste formulering” wordt gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006), p. 35/37.

²² De beschreven “staat van instandhouding” wijkt af van de “staat van instandhouding” zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

De landelijke staat van instandhouding van de geoorde fuut is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "gunstig". Sinds 1973-1977 is het verspreidingsgebied van broedende geoorde futen aanzienlijk groter geworden (met een toename van 315%). Vanaf 1980 zijn de broedvogelaantallen toegenomen. Deze aantallen wisselen in samenhang met de waterstanden in het voorjaar. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de provincies Drenthe en Noord-Brabant. Vooral Brabantse Wal (128), Dwingelderveld (030) en de hoogveengebieden Bargerveen (033) en Groote Peel (140) leveren een belangrijke bijdrage. Ruim twee derde van de broedpopulatie bevindt zich binnen Natura 2000-gebieden. De landelijke doelstelling is gericht op behoud van het leefgebied voor behoud van de populatie. De gebiedsdoelstellingen sluiten hierop aan, met uitzondering van Brabantse Wal. In dit gebied geldt een verbeteropgave voor de kwaliteit van het leefgebied om het waterhoudend vermogen te vergroten (vennen vallen te vroeg droog) en hiermee de populatie te behouden.

B.4.3. Vogelrichtlijn: niet-broedvogels

Niet-broedvogelsoorten					
Landelijke doelstelling: behoud omvang en behoud kwaliteit leefgebied voor behoud populatie					
Vogelsoort	Aantal gebieden	Landelijke doelstelling populatie	Populatie Engbertsdijkerven	Relatieve bijdrage*	Besluit
A039 Toendrarietgans ^a	10	34.100	4.000 (max)	s, B2	conform ontwerp
A127 Kraanvogel ^{b;c}	4	350 (max)	behoud	s, A3	conform ontwerp

* Het gebied vervult hoofdzakelijk een slaappleatsfunctie (s), foerageerfunctie (f) of beide (sf).

(a) De staat van instandhouding van de soort is beoordeeld als "gunstig".

(b) De kraanvogel heeft landelijk een opgave voor uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied.

Aangezien de leefgebieden van de kraanvogel binnen het Natura 2000-netwerk nog geschikt zijn, is in alle gebieden een behoudsopgave geformuleerd (Natura 2000 doelendocument, 2006).

(c) Vanwege van jaar tot jaar zeer sterk fluctuerende aantallen kraanvogels is geen aantal in het doel opgenomen.

Motivering van het besluit op basis van de binnengekomen zienswijzen

1. INLEIDING

Op 27 november 2006 zijn er 111 ontwerp-aanwijzingsbesluiten gepubliceerd voor de eerste tranche Natura 2000-gebieden.

Deze ontwerp-aanwijzingsbesluiten hebben in de periode van 9 januari 2007 tot en met 19 februari 2007 ter inzage gelegen. Dit heeft ertoe geleid dat er door bijna 7.800 personen of organisaties een zienswijze is ingediend over één of meer gebieden. Een belangrijk deel van de argumentatie in deze zienswijzen heeft betrekking op de gebruikte criteria, de voorgestelde begrenzing van de gebieden en op de mogelijke gevolgen van Natura 2000 voor burgers en bedrijfsleven. In veel zienswijzen werd dezelfde argumentatie gebruikt en werden gelijklopende zorgen geuit.

Er is daarom besloten om in één nota tot een algemene beantwoording van deze breed geuite kritiekpunten over te gaan. Deze Nota van Antwoord²³ geeft uitsluitsel over algemene lijnen en principes van het te voeren beleid. De Nota van Antwoord is op 21 november 2007 aan de Tweede Kamer aangeboden en op 13 februari en 6 maart 2008 heeft de Tweede Kamer de nota besproken. Iedereen die een zienswijze heeft ingediend, heeft in een persoonlijke brief een antwoord ontvangen, waarin op de algemene opmerkingen uit de zienswijze is ingegaan.

Gelet op het grote aantal zienswijzen dat voor elk gebied is ingediend en het grote aantal onderwerpen dat daarbij aan de orde is gekomen, is besloten om bij elk besluit de individuele zienswijzen per thema te behandelen. Dit gebeurt in deze bijlage C. Verder wordt in deze bijlage C vermeld welke specifiek op dit gebied betrekking hebbende inspraakreacties zijn binnengekomen en hoe hiermee is omgegaan bij het opstellen van het aanwijzingsbesluit. Bij de beantwoording van de zienswijzen zijn ook de provinciale beschouwingen op de zienswijzen betrokken.

Voor het gebied 'Engbertsdijksvenen' zijn 137 zienswijzen ingediend. De reacties worden hieronder thematisch besproken.

2. REACTIES OVER DE SELECTIEPROCEDURE

2.1 ALGEMEEN

In een aantal zienswijzen zijn er vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over de gebruikte aanmeldingsgegevens en de onderbouwing van de vermelde gegevens in het standaardgegevensformulier, zoals 'de mate van instandhouding'. Verder wordt opgemerkt dat er voor de soorten en habitattypen met de kwalificatie 'aanwezig maar verwaarloosbaar' geen instandhoudingsdoelstellingen in de besluiten hoeven te worden opgenomen. Daarnaast wordt opgemerkt dat op het standaardgegevensformulier de bedrijfsactiviteiten, die in en om het gebied plaatsvinden, niet zijn vermeld. Men vraagt zich af of de Europese Commissie bij de selectie van de gebieden daarmee rekening heeft kunnen houden.

Men vraagt zich ook af of de aanmeldingsprocedure wel zorgvuldig genoeg is doorlopen en wijst in dit kader mede op de verschillen tussen de huidige besluiten en de eerdere concepten die eind 2005 waren opgesteld. Zo wordt er gesteld dat de vertaling van de aanmeldingsgegevens naar de doelstellingen disproportioneel is. Daarnaast zijn de doelstellingen volgens deze insprekers uitgebreider dan de richtlijn voorschrijft. Door de

²³ Ministerie van LNV (2007): Nota van Antwoord. Inspraakprocedure aanwijzing Natura 2000-gebieden. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

doelstellingen in het gebiedendocument voor alle soorten en habitattypen op te nemen en dus ook voor die soorten en typen die niet kwalificeren, wordt er naar de mening van een aantal insprekers ten onrechte de suggestie gewekt dat de maatregelen die hieruit voortvloeien het gevolg zijn van de verplichtingen van de Habitatrichtlijn. In een aantal zienswijzen wordt erop aangedrongen om in een gebied alleen die habitattypen en soorten te beschermen, waarvoor het gebied tot de categorie van belangrijkste gebied behoort.

Verder wordt er door diverse insprekers op gewezen dat de aanwijzing van een Natura 2000-gebied een nieuwe wettelijke status tot gevolg heeft. Dat zou moeten betekenen dat in de besluitvorming de belangen van alle betrokkenen zorgvuldig dienen te worden meegewogen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Selectie en aanwijzing van Vogelrichtlijngebieden

De selectie en aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden zijn met uitzondering van twee gebieden²⁴ in 2005 volledig afgerond. De rechter is destijds met betrekking tot de in 2000 gebruikte selectie- en begrenzingsmethodiek¹⁴ tot de conclusie gekomen dat deze criteria niet onredelijk waren²⁵ en heeft alle bezwaren ten aanzien van de selectie en begrenzing van de toen aangewezen Vogelrichtlijngebieden ongegrond verklaard. Dat betekent dat de aanwijzing van dit Vogelrichtlijngebied al rechtens vaststaat. Dit gebied was dus al voor de terinzagelegging een volwaardig Natura 2000-gebied en op dat feit kon daarom niet worden ingesproken. In de gevolgde procedure zijn nu aan dit gebied instandhoudingsdoelstellingen toegevoegd en daarnaast zijn een aantal wijzigingen doorgevoerd. Voor de eventuele wijzigingen van de vogelsoorten waarvoor het gebied geldt te zijn aangewezen wordt verwezen naar bijlage B.2 van deze Nota van toelichting en naar hoofdstuk 4 van deze bijlage C. Voor eventuele wijzigingen in de begrenzing van het Vogelrichtlijngebied wordt verwezen naar hoofdstuk 3 van de Nota van toelichting en naar hoofdstuk 3 van deze bijlage C.

Stappen in het selectieproces van Habitatrichtlijngebieden

De aanmelding van Habitatrichtlijn-gebieden heeft in twee stappen plaatsgevonden:

Eerste stap van de selectie:

Bij de eerste stap zijn voor elk prioritair habitatype en voor elke prioritaire soort in principe de tien belangrijkste gebieden geselecteerd. Dit zijn de gebieden waar het type of de soort het best ontwikkeld is en in de grootste omvang aanwezig is. Indien bij een bepaald prioritair habitatype de variatie in soortensamenstelling zodanig groot is dat er meerdere subtypen (plantensociologische eenheden op verbondsniveau) zijn te onderscheiden, zijn per subtype de vijf belangrijkste gebieden geselecteerd. Een onderverdeling in subtypen is niet toegepast indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

Voor elk niet-prioritair habitatype of elke niet-prioritaire soort is dezelfde methodiek toegepast, met dien verstande dat voor die typen of soorten slechts de vijf belangrijkste gebieden zijn geselecteerd. Ook hier geldt dat alleen die gebieden zijn geselecteerd waar het habitatype of de soort het best ontwikkeld is en in de grootste omvang aanwezig is. Indien de variatie in soortensamenstelling van een niet-prioritair habitatype zodanig groot is dat het type meerdere subtypen omvat, zijn per subtype de drie belangrijkste gebieden geselecteerd. Ook hier is deze onderverdeling in subtypen niet gemaakt indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

²⁴ Het gebied Abtskolk & De Putten zal als gevolg van een rechterlijke uitspraak als Vogelrichtlijngebied aangewezen worden en daarnaast vindt bij het gebied Strabrechtse Heide & Beuven ook een aanwijzing als Vogelrichtlijngebied plaats.

²⁵ Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State, 19 maart 2003, nr. 200201933.

Tweede stap van de selectie:

Bij de tweede stap van het selectieproces is onderzocht in hoeverre de landelijke dekking en de geografische spreiding van de gebieden als voldoende kunnen worden aangemerkt.

De landelijke dekking van habitattypen of soorten betreft de totale oppervlakte van een habitatype, of de totale populatie van een soort binnen de aangemelde gebieden, als percentage van de landelijke oppervlakte van dat habitatype of als percentage van de landelijke populatie van de soort. Als op basis van de selectie in de eerste stap het aantal geselecteerde 'belangrijkste' gebieden onvoldoende dekking oplevert, moet onderzocht worden welke gebieden aanvullend geselecteerd dan wel aangemeld moeten worden om een voldoende dekking te halen. Daarnaast is bekeken of gebieden die één ecologische eenheid vormen met gebieden in België of Duitsland aan de lijst van aangemelde gebieden toegevoegd moeten worden.

Voor ieder niet-prioritair habitatype en iedere niet-prioritaire soort wordt een voldoende landelijke dekking nagestreefd. De indicaties van het European Topic Centre (ETC) en de conclusies van de biogeografische seminars zijn hiervoor als leidraad gebruikt:

- < 20% wordt in de meeste gevallen als onvoldoende dekkingsgraad beschouwd;
- 20 tot 60% is een bespreekbaar dekkingspercentage;
- > 60% dekking is over het algemeen voldoende.

Hierbij is uitdrukkelijk rekening gehouden met de specifieke kenmerken en eisen die de afzonderlijke habitattypen en soorten stellen.

Een relatief laag dekkingspercentage is aanvaardbaar als er sprake is van weinig bedreigde habitattypen of –soorten en deze verspreid voorkomen. Hier geldt het proportionaliteitsbeginsel: voor habitattypen en soorten die sterker onder druk staan, wordt relatief meer bijgedragen binnen het Natura 2000-netwerk dan voor meer algemeen voorkomende habitattypen en soorten. Voor prioritaire habitattypen en prioritaire soorten hebben de lidstaten een bijzondere verantwoordelijkheid en verwacht de Europese Commissie dat een hoger dekkingspercentage wordt bereikt.

Beoordeling aanmeldingen door de Europese Commissie

In 2003 is de Nederlandse bijdrage aan de communautaire lijst van Habitatrichtlijngebieden²⁶ door de Europese Commissie goedgekeurd. Daaraan voorafgaand zijn in respectievelijk 1996 en 1998 voorlopige aanmeldingen bij de Europese Commissie ingediend. In het Lijstdocument (2004)²⁷ is het Nederlandse deel van de communautaire lijst voor de Atlantische biogeografische regio opgenomen. Hoofdstuk 3 van het Lijstdocument geeft per habitatype en per soort een toelichting op de selectie van gebieden. Hierbij staat steeds expliciet aangegeven hoe de Europese Commissie de aanmeldingen van 1996 en 1998 heeft beoordeeld. Daaruit blijkt dat de Europese Commissie voor diverse habitattypen en soorten in 1999 en 2002 heeft gemeld dat er een onvoldoende dekking was. Om die reden is de aanmelding van 2003 nog met een aantal gebieden uitgebreid. Het Reactiedocument (2004)²⁸ bevat een Nota van Antwoord met betrekking tot de openbare voorbereidingsprocedure voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden, die begin 2003 heeft plaatsgevonden.

Misverstanden over de aanmelding

Een veel gehoord argument is dat de bedrijfsactiviteiten die in en om het gebied plaatsvinden bij de aanmelding gemeld hadden moeten worden, zodat de Europese

²⁶ Beschikking van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 7 december 2004 tot vaststelling, op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad, van de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (2004/813/EG). Publicatieblad van de Europese Unie L 387/1 (29 december 2004): p. 1-96.

²⁷ Ministerie van LNV (2004): "Lijstdocument". Overzicht van gebiedsselectie voor de Habitatrichtlijn. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

²⁸ Ministerie van LNV (2004): Reactiedocument aanmelding Habitatrichtlijngebieden. Resultaten van de ontvangen reacties bij de openbare procedure voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden in het kader van Natura 2000. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Commissie rekening had kunnen houden met bestaand gebruik. Dit berust op een misverstand. Zoals in paragraaf 2.1.1 van de Nota van Antwoord uitvoerig uiteen is gezet, is het standaardgegevensformulier bedoeld om de potentiële Habitatrictlijngebieden met de natuurwaarden bij de Europese Commissie aan te melden. Op het formulier staat per rubriek nauwkeurig aangegeven welke gegevens vóór de aanmelding verstrekt dienen te worden en welke gegevens in een later stadium verstrekt kunnen worden. Eén van de rubrieken die pas ingevuld hoeft te worden nadat het gebied deel uitmaakt van het Natura 2000-netwerk is de rubriek 'Activiteiten en invloeden in en buiten het betrokken gebied'. Die gegevens dienen vooral als basisinformatie voor de Europese Commissie om de uitvoering van de richtlijn te kunnen volgen en haar rol als toezichthouder te kunnen vervullen.

Het is dan ook een misvatting te veronderstellen dat de Europese Commissie bij de besluitvorming van onjuiste of onvolledige gegevens zou zijn uitgegaan.

Zoals in paragraaf 3.3 van de Nota van Antwoord en in het Verantwoordingsdocument (2003)²⁹ staat vermeld, dienen ook voor de soorten en habitattypen die niet direct tot de selectie van dat betreffende Habitatrictlijngebied hebben geleid, maar die wel in dat gebied voorkomen, instandhoudingsdoelstellingen te worden opgesteld. Dat zijn namelijk ook soorten en habitattypen waarvoor het gebied is aangemeld. Het berust op een misverstand te veronderstellen dat uit de richtlijn uitsluitend een verplichting zou voortvloeien met betrekking tot kwalificerende habitattypen en soorten en dat er met betrekking tot de niet-kwalificerende waarden geen verplichtingen zouden bestaan. Er worden dus niet alleen instandhoudingsdoelstellingen voor de kwalificerende habitattypen of de kwalificerende soorten geformuleerd, maar voor alle habitattypen of soorten, waarvoor een gebied is aangemeld. De Europese Commissie gaat er vanuit dat op het standaardgegevensformulier alle relevante Natura 2000-waarden worden vermeld en de daarop verstrekte gegevens geregeld worden geactualiseerd.

Voor één bepaalde categorie kan het formuleren van instandhoudingsdoelstellingen echter achterwege blijven. Het betreft de categorie 'Aanwezig maar verwaarloosbaar'. Een habitatype of soort kan in een bepaald gebied in zodanige minieme oppervlakte of incidenteel aanwezig zijn, dat mag worden aangenomen dat het type of de soort zich niet blijvend kan handhaven. Het ontstaan van deze categorie (aanwezig maar verwaarloosbaar) is het gevolg van de voorgeschreven aanmeldingssystematiek, waarbij de lidstaat voor elk gebied alle aanwezige habitattypen en soorten – ongeachte de mate waarin ze voorkomen – dient te melden. Voor deze categorie is het dan ook niet noodzakelijk om instandhoudingsdoelstellingen te formuleren.

Motivering

Naar aanleiding van de ingediende zienswijzen is de selectie van de gebieden inzichtelijker gemaakt. Er is per gebied uiteengezet waarom het gebied is aangemeld en op grond van welke criteria dit is gebeurd. Naast de reeds uitgebreide toelichting in de Nota van Antwoord is in de Nota van toelichting van dit besluit op een overzichtelijke wijze aangegeven voor welke soorten en habitattypen het gebied is aangemeld.

Betrokkenheid bij de voorbereiding van de aanwijzing

Voor de nationale procedure voor de aanwijzing van Natura 2000-gebieden wordt verwezen naar de paragrafen 1.1.4 en 1.3.5 van de Nota van Antwoord. In deze paragrafen wordt uitvoerig ingegaan op de gevolgde procedure, die uiteindelijk tot de terinzagelegging van dit gebied heeft geleid. Daaruit blijkt dat dit deel van de procedure meerdere jaren in beslag heeft genomen. Zo hebben de betrokken ministeries, provincies, kamers van koophandel, (regionale) land- en tuinbouworganisaties, gemeenten, waterschappen, drinkwaterwinners, visserijorganisaties, recreatieorganisaties, natuurbeschermingsorganisaties en

²⁹ Ministerie van LNV (2003): "Verantwoordingsdocument". Selectiemethodiek voor aangemelde Habitatrictlijngebieden. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

gegevensbeheerders eind 2005 het concept Natura 2000 doelendocument (2005) en de concept Natura 2000-gebiedendocumenten (2005) voor de 162 gebieden ontvangen, met het verzoek om commentaar te geven. Naar aanleiding van de reacties zijn waar nodig nog aanvullende gesprekken gevoerd. Deze consultatie maakte deel uit van de voorbereiding van de besluitvorming en heeft nog tot wijzigingen geleid. Het resultaat van deze voorbereiding heeft ter inzage gelegen en ten aanzien van deze ontwerp-aanwijzingsbesluiten heeft een ieder een zienswijze kunnen indienen.

Zorgvuldigheid van de procedure, afweging van belangen

In de paragrafen 2.1.1 en 1.1.8 van de Nota van Antwoord wordt de selectieprocedure uitvoerig beschreven en wordt uiteengezet hoe de verschillende belangen tegen elkaar zijn afgewogen. De keuze van een Natura 2000-gebied heeft uitsluitend plaatsgevonden op basis van de aanwezigheid van de in bijlage I en II van de Habitatrichtlijn genoemde habitattypen en soorten en de aanwezigheid van bijlage I van de in de Vogelrichtlijn genoemde vogelsoorten, en/of trekkende watervogels, en/of overige trekkende vogels. Die werkwijze vloeit voort uit de in de Habitatrichtlijn genoemde criteria en de hierop gebaseerde Europese jurisprudentie. Het is niet mogelijk om hiervan af te wijken. Pas in een later stadium – bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen en bij het vaststellen van het beheerplan – kunnen naast de ecologische belangen ook andere belangen aan de orde komen. Dit wordt in de paragrafen 3.4 en 3.5 van de Nota van Antwoord verder uiteengezet.

Gesteld mag worden dat de procedure die bij de aanwijzing van de gebieden is gevolgd zorgvuldig is geweest en geheel overeenkomstig de wet- en regelgeving heeft plaatsgevonden.

2.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE SELECTIEPROCEDURE

Enkele insprekers zetten vraagtekens bij de ontwikkeling van de habitattypen en soorten in het gebied in de afgelopen tien jaar. Ook vragen zij zich af wat het belang van de typen en soorten is, in zowel Nederlands als Europees perspectief.

In dit hoofdstuk zijn de achtergronden van de selectie aan de orde gekomen. In bijlage B.3 wordt het belang van het gebied in Nederlands perspectief geplaatst. De ontwikkeling van het gebied is bij de selectie van het gebied aan de orde geweest. De perspectieven voor ontwikkeling van actieve hoogvenen uit aangetaste hoogvenen zijn gunstig.

De aangegeven habitatype en soorten zijn nu reeds daadwerkelijk aanwezig. Bij de begrenzing van gebieden is rekening gehouden met de natuurlijke dynamiek van habitattypen en soorten. Ook zijn er reeds maatregelen inzake de beheersing van de interne waterstand genomen ten behoeve van de ontwikkeling van habitattypen en soorten. In het beheerplan kunnen desgewenst meerdere plannen over het waterbeheer worden opgenomen.

3. REACTIES OVER DE BEGRENZING

3.1 ALGEMEEN

Ook bij de begrenzing van het gebied heeft een aantal indieners van zienswijzen aangegeven dat geen rekening wordt gehouden met andere dan ecologische eisen. Zo hebben insprekers aangegeven dat ze bezwaar hebben tegen de opname van nieuwe natuur, delen van de (provinciale) Ecologische Hoofdstructuur die een natuurfunctie krijgen en die in landbouwkundig gebruik zijn of waren. Insprekers wijzen op de gedane toezeggingen in het kader van nieuwe natuur en de Ecologische Hoofdstructuur. Tevens wordt in zienswijzen gemeld dat bepaalde natuurdoeltypen en soorten niet of in beperkte mate aanwezig zijn. Insprekers verwachten dat in ieder geval die gronden waar deze waarden niet aanwezig zijn buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied worden gelaten.

Er wordt voor gepleit om de Natura 2000-gebieden op eenduidige wijze ook in het verticale vlak te begrenzen op 500 voet, zijnde de bestaande minimumvlieghoogte. Verder wordt aangegeven dat bij de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden destijds voor een bufferzone van 100 meter rond jachthavens gekozen is. In die geest wordt er bepleit om een bufferzone van 300 tot 500

meter rond agrarische- en recreatiebedrijven in te stellen. Tevens wordt er aangegeven dat de aanmelding onvoldoende wetenschappelijk onderbouwd is, zodat de onderzoeksplicht bij de belanghebbende wordt gelegd wanneer deze de begrenzing gewijzigd wil zien.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Begrenzing van bestaande Vogelrichtlijngebieden

De aanwijzing van Natura 2000-gebieden is niet bedoeld om de grenzen van reeds eerder aangewezen Vogelrichtlijngebieden te wijzigen. Aangezien Engbertsdijkswenen reeds eerder is aangewezen als Vogelrichtlijngebied (zie ook het hoofdstuk over de selectieprocedure), staat de oorspronkelijke begrenzing in principe nu niet ter discussie. Dat neemt niet weg dat er soms aanleiding kan zijn om de begrenzing aan te passen. Daarbij kan het gaan om technische of inhoudelijke wijzigingen (zie 'Hoofdpijnen aanpassing begrenzing Natura 2000-gebieden' hierna).

Uitgangspunten begrenzing Habitatrichtlijngebieden

Zoals in paragraaf 2.2 van de Nota van Antwoord en in bijlage 9.1. van het Natura 2000 doelendocument (2006)¹ uitvoerig uiteen wordt gezet, is ook bij het begrenzen van een gebied geen rekening gehouden met andere vereisten dan die verband houden met de aanwezigheid en de instandhouding van de natuurlijke habitats en soorten. Daarbij zijn de volgende algemene uitgangspunten gebruikt:

- Habitattypen en soorten van de bijlagen: de habitattypen van bijlage I en de leefgebieden van de soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (en dus niet de soorten van bijlage IV) vormen het uitgangspunt voor de begrenzing. Dit is inclusief terreindelen die van mindere kwaliteit zijn, indien herstel haalbaar is en voor zover nodig voor de instandhouding van de aanwezige habitattypen en/of soorten.
- Herkenbare eenheden en identiteit: streven naar de begrenzing van herkenbare en beheerbare eenheden: ecologische eenheden (bijvoorbeeld op basis van vegetatiestructuur, hydrologie of geomorfologie) of beheereenheden. Door eenheden op deze manier te begrenzen krijgt het gebied een duidelijke identiteit.
- 'Cement tussen de bakstenen': de begrenzing van ecologische eenheden impliceert dat het Habitatrichtlijngebied bestaat uit de habitattypen van bijlage I en het leefgebied van de soorten van bijlage II én een stelsel van natuurwaarden waarvoor het gebied niet is geselecteerd en/of niet is aangemeld. Die natuurwaarden, gekenmerkt als het 'cement tussen de bakstenen', maken integraal onderdeel uit van de ecosystemen en zijn nodig voor herstel en/of instandhouding van de betreffende in de Richtlijn opgenomen habitattypen en/of soorten.
- Deelgebieden: bij zeer sterke versnippering in meerdere deelgebieden worden alleen deze deelgebieden begrensd. De verschillende deelgebieden bevatten dan elk afzonderlijk de habitattypen en/of soorten waarvoor het gebied geselecteerd is. Enclaves: binnen grote eenheden zijn enclaves van grootschalige landbouw en/of bebouwing uitgesloten, voor zover ze geen wezenlijke bijdrage leveren aan de instandhouding van de betreffende habitattypen en/of de soorten.
- Aansluiting bij administratieve grenzen: er is zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande administratieve grenzen (bijvoorbeeld begrenzing van onder de Natuurbeschermingswet aangewezen gebieden, Nationaal Park, Vogelrichtlijngebied, en/of eigendomsgrenzen).
- Herkenbare topografische lijnen: de gebiedsgrenzen vallen bij voorkeur samen met duidelijk in het landschap herkenbare topografische lijnen, zoals wegen, sloten, heggen, oevers, bosranden en markante verschillen in landgebruik.

Hoofdpijnen aanpassing begrenzing Natura 2000-gebieden

Bij de aanwijzing van de Habitatrichtlijngebieden en bij de aanvulling van de Vogelrichtlijnaanwijzingen met gebiedsdoelen zijn overlappende Vogel- en Habitatrichtlijngebieden gecombineerd tot één Natura 2000-gebied. Daarbij is ernaar gestreefd

de begrenzing van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden zo goed als mogelijk op elkaar af te stemmen.

De herbegrenzing is doorgevoerd op basis van technische en/of inhoudelijke argumenten.

Technische aanpassingen:

Dit zijn vaak minieme kaarttechnische verbeteringen teneinde de grenzen af te stemmen en gelijk te trekken. Het zijn ook pragmatische aanpassingen. Hierdoor blijven het beheer en de bescherming hanteerbaar en wordt de burger een zo duidelijk en eenvoudig mogelijke begrenzing geboden. Dit kan betekenen dat Vogel- en Habitatrichtlijngebieden die voor een belangrijk deel overlap vertonen met (voormalige) beschermde en staatsnatuurmonumenten op deze begrenzing afgestemd worden. Hierdoor worden onlogische verschillen vermeden. Verder betreft dit ook het zoveel mogelijk op kaart uitzonderen van bestaande bebouwing, tuinen en erven die alleen tekstueel waren geëxclaveerd. Tot deze categorie behoren ook aanpassingen aan kadastrale grenzen in verband met de kadastrale registratie van bij de aanwijzing 'betrokken' percelen (zie Nota van toelichting, paragraaf 3.3). Hiermee wordt voorkomen dat kadastrale percelen die slechts voor een onbetekenend deel met het gebied overlappen, kadastraal worden ingeschreven als deel uitmakend van het gebied.

Inhoudelijke aanpassingen:

Verkleining van Vogelrichtlijngebieden wordt door de Europese Commissie, gelet op de Europese jurisprudentie, slechts 'in uitzonderlijke gevallen' aanvaardbaar geacht indien bij de oorspronkelijke aanwijzing een 'duidelijke wetenschappelijke fout' is gemaakt. Uit jurisprudentie³⁰ blijkt dat de oppervlakte van een Vogelrichtlijngebied niet mag worden verkleind en de grenzen van een Vogelrichtlijngebied niet mogen worden gewijzigd, als daardoor zones worden uitgesloten waarin in het wild levende vogelsoorten voorkomen waarvan de bescherming de aanwijzing van dat Vogelrichtlijngebied heeft gerechtvaardigd. Tenzij de van het Vogelrichtlijngebied uitgesloten zones niet langer overeenkomen met de voor de instandhouding van de in het wild levende vogelsoorten meest geschikte gebieden in de zin van artikel 4, lid 1, van de Vogelrichtlijn. Zo kan de begrenzing van Vogelrichtlijngebieden zijn aangepast door bebouwing op de rand van het gebied, bedrijventerreinen (>5 ha) en rijkswegen zoveel mogelijk ook op kaarten te exclaveren (de tekstuele exclaveringsformule geldt alleen voor de in 2000 aangewezen gebieden).

In gevallen waar in het verleden mogelijk een duidelijke begrenzingsfout is gemaakt, wordt onderzocht of er sprake is van een wetenschappelijke fout die voldoet aan de door de Europese Commissie gestelde voorwaarden. Toekomstige ontwikkelingen vallen buiten die criteria; de vergunningprocedure is daarvoor de aangewezen weg.

Zie verder Nota van Antwoord paragraaf 2.2.4.

Uitbreiding van Vogelrichtlijngebieden kan alleen aan de orde zijn als het gebied tevens Habitatrichtlijngebied is en de uitbreiding onderdeel is van het desbetreffende Habitatrichtlijngebied. Uitbreiding van een 'zuiver' Vogelrichtlijngebied kan geen onderdeel zijn van deze procedure. Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 2.2.5.

Gebleken is dat in een beperkt aantal gevallen bij de begrenzing van Habitatrichtlijngebieden onvoldoende rekening is gehouden met de verspreiding van relevante habitattypen of leefgebieden van soorten, waardoor aanpassingen (zowel uitbreiding als verkleining) noodzakelijk waren. Dit is meestal het gevolg van verbeterde en toegenomen kennis.

Meebegrenzen van nieuwe natuur

Met nieuwe natuur worden delen van de Ecologische Hoofdstructuur bedoeld die een natuurfunctie krijgen en die in landbouwkundig gebruik zijn of waren. Een groot deel van deze nieuwe natuur is inmiddels al verworven en als natuurgebied ingericht.

Nieuwe natuur is meebegrensd:

³⁰ Europese Hof van Justitie, 13 juli 2006, zaak C-191/05; en 25 november 1999, zaak C-96/98.

1) wanneer het natuurdoel van de nieuwe natuur overeenkomt met dat van het aangrenzende aangemelde Natura 2000-gebied. Dus wanneer de natuurwaarden er al zijn. Of wanneer de gronden zijn verworven, en de maatregelen om de bedoelde Natura 2000-waarden te kunnen ontwikkelen inmiddels zijn uitgevoerd;

2) wanneer de nieuwe natuur aantoonbaar noodzakelijk is om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen realiseren.

Voor nieuwe natuur die nodig is voor de realisatie van Natura 2000 blijft het principe van vrijwilligheid gelden bij eventuele verkoop van de gronden en bij omzetting van cultuurgrond naar natuur. Zie verder paragraaf 2.2.2 van de Nota van Antwoord.

De nieuwe natuur die is toegevoegd na de aanmelding in 2003 is naar aanleiding van ingediende zienswijzen op de ontwerpbesluiten nogmaals kritisch getoetst aan de hiervoor genoemde criteria. Het resultaat staat beschreven in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting. Voor dit gebied is nieuwe natuur, zoals hier bedoeld, niet aan de orde en dus niet opgenomen binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied.

Exclavering van recreatieondernemingen en agrarische bedrijven / bufferzones

Een ruimere bufferzone van 300 tot 500 meter rond recreatieondernemingen en agrarische bedrijven, waar door vele ondernemers om is verzocht, behoort niet tot de mogelijkheden. De reden hiervoor is dat menselijk gebruik of de door de mens toegekende bestemming niet bepalend is voor de vraag of een gebied of terrein als Natura 2000-gebied aangewezen dient te worden. Ecologische redenen zijn, volgens de Habitatrichtlijn, bepalend. Een Natura 2000-gebied is in zijn geheel van belang.

Ook in de uitspraak van de Raad van State over de aanwijzing van één van de eerste Natura 2000-gebieden is de vraag over een bufferzone aan de orde gekomen. De Raad van State was toen van oordeel dat “het aanhouden van een minimale afstand tot bedrijfsbebouwing niet mogelijk is, omdat niet in algemene zin ten behoeve van de in het gebied gelegen agrarische bedrijfsbebouwing kan worden vastgesteld in hoeverre de binnen die afstand gelegen gronden naar ecologische maatstaven al dan niet tot het aan te wijzen gebied moeten worden gerekend”³¹.

Bij Vogelrichtlijngebieden wordt het hele gebied door de vogels gebruikt voor broeden, foerageren en/of rusten, hoewel niet elk deel even intensief wordt benut. Voor Habitatrichtlijngebieden geldt een vergelijkbare aanpak hoewel habitattypen meestal geen grote, aaneengesloten oppervlakten beslaan. Daar staat tegenover dat de instandhouding van habitattypen meestal een ruimere begrenzing vereist omdat ook rekening moet worden gehouden met een mogelijke verschuiving van de habitatwaarden door het gebied (successie). Daarentegen maken bestaande bebouwing, erven, tuinen, verhardingen en hoofdspoorwegen geen deel uit van een Natura 2000-gebied. Zij zijn door hun fysieke geaardheid blijvend ongeschikt. Ook mijnbouwinrichtingen en -installaties vallen onder de definitie van een bouwwerk en daarmee onder de exclaveringsformule (zie paragraaf 3.4 van de Nota van toelichting). Dat geldt niet voor ondergronds of onderwater voorkomende structuren zoals bijvoorbeeld gas- en waterleidingen. De aanwezigheid hiervan betekent niet per definitie dat deze gebieden ongeschikt zijn voor planten of dieren en ze zijn daarom niet geëxclaveerd. Zie ook paragraaf 2.2.6 van de Nota van Antwoord.

Verticale begrenzing

In paragraaf 2.2.9 van de Nota van Antwoord wordt vermeld dat er geen verticale grens in de Natura 2000-gebieden is opgenomen. Wel moet gewaarborgd zijn dat vliegbewegingen in de omgeving van Natura 2000-gebieden niet tot aantasting van natuurlijke kenmerken leiden. Dat geldt voor de gehele burgerluchtvaart (inclusief parasailing, parachutespringen en luchtballonvaarten), het militaire luchtverkeer en alle andere activiteiten die in samenhang met deze vliegbewegingen in het luchtruim of op de grond plaatsvinden. De effectbeoordeling van dit soort activiteiten kan daarom het beste per gebied plaatsvinden, toegesneden op de omstandigheden ter plekke. Het is dus niet zinvol om hiervoor generieke normen in de

³¹ Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, 5 november 2008, nr. 200802546/1.

besluiten op te nemen. Indien aan de orde wordt het bestaand gebruik door het luchtverkeer beoordeeld bij het opstellen van het beheerplan. Voorwaarde blijft ook hier dat het bestaand gebruik de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar mag brengen.

3.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE BEGRENZING

Ten aanzien van een nieuw aan te wijzen zandwinplas in het noordwesten van dit gebied vragen enkele insprekers zich af wat de meerwaarde van deze plas is in het kader van de Vogelrichtlijn. Vooral of de plas essentieel is voor het voortbestaan van kraanvogels (A127). Ook wordt een recreatieve bestemming aan de plas toebedacht. Er wordt gevraagd om een degelijke onderbouwing, een verzekerde doelstelling en een haalbare en betaalbare aanpak.

De zienswijze is niet overgenomen.

De zandwinplas is niet aan het gebied onttrokken omdat de plas landschappelijk en hydrologisch gezien onderdeel uitmaakt van het gebied en vooral bij vorst als slaapplek fungeert voor de toendrarietganzen (zie ook Bijlage B 3.3).

Een inspreker verzoekt om de begrenzing aan de westkant geheel langs de Paterswal te leggen. Hiermee wordt een directe aansluiting gemaakt met het westelijk gelegen Veenschap. Andere insprekers verzoeken juist de begrenzing aan de westkant terug te brengen naar het oosten van de Paterswal.

De zienswijzen zijn niet overgenomen.

In het zuidelijke deel van deze begrenzing aan de westkant ligt de grens niet langs de Paterswal maar langs het Geestersche Stroomkanaal, omdat dit water zorgt voor een hydrologische scheiding. De Paterswal vormt de meest westelijke grens van het gebied Engbertsdijksvenen. De percelen ten oosten van de Paterswal zijn noodzakelijk om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen realiseren.

Insprekers verzoeken om het Veenschap aan het gebied toe te voegen, met name het gebied dat begrensd wordt door het Hazenpad, Hoffmansweg, Oosterveenweg en Paterswal.

De zienswijze is niet overgenomen.

Het Veenschap ligt ten zuidwesten van het Natura 2000-gebied en wordt ervan gescheiden door een regionale verharde weg en een watergang 'de Verbindingsleiding'. Het genoemde gebied is hydrologisch gescheiden van het Natura 2000-gebied. Hoewel er een natuurlijk ogende vegetatie aanwezig is, komen er geen waarden voor die overeenkomen met of aansluiten op de habitattypen in het aangewezen gebied.

Volgens een inspreker wordt de natuurlijke begrenzing aan de zuidoost zijde gevormd door de Schipsloot en niet door de Oude Hoevenweg. Insprekers stellen dat het voor de toekomst van het grootste belang is dat een brede strook van de Engbertsdijksvenen zo ecologisch mogelijk gaat uitlopen in een brede verbindingszone langs het Geesterens stroomkanaal richting Tubbergen.

De zienswijze is niet overgenomen.

De begrenzing in dit deel wordt gevormd door enkele wegen en de daarlangs lopende watergang, het Geestersche Stroomkanaal. De begrenzing loopt, meer in detail aangegeven, langs de rand van de verharding van deze wegen: Bavesbeekweg, Gravenlandweg en de Oude Hoevenweg. Dit komt mede door het hierlangs lopende Stroomkanaal dat voor een hydrologische scheiding zorgt. De verbindingszone en de soorten die daarvan gebruik maken volgens deze zienswijze, maken geen onderdeel uit van de aanwijzing van Engbertsdijksvenen.

Een inspreker verzoekt om de intrekking als beschermd natuurmonument van twee deelgebieden ten zuiden van de Oude Hoevenweg ongedaan te maken. Zie hiervoor paragraaf 3.4 van de Nota van toelichting. De redenen voor dit verzoek zijn dat deze deelgebieden zouden

kunnen dienen als start van een nog te realiseren ecologische verbindingszone richting Tubbergen. Bovendien zijn deze deelgebieden van groot belang als leefgebied van diverse reptielen en amfibieën.

De zienswijze is niet overgenomen.

De redenen van de intrekking zijn helder aangegeven in de Nota van toelichting, paragrafen 3.3 en 3.4. Daarnaast geldt ook hier dat een aanwijzing niet is gericht op het wellicht realiseren van een ecologische verbindingszone. De gevonden reptielen en amfibieën behoren niet tot de soorten die zijn genoemd in bijlage II van de Habitatrichtlijn.

4. REACTIES OVER DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

4.1 ALGEMEEN

In de zienswijzen zijn veel opmerkingen gemaakt over de instandhoudingsdoelstellingen en over de realisatie hiervan.

Er is voorgesteld om de tekst van de algemene instandhoudingsdoelstelling 'behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitattypen en soorten binnen de Europese Unie' te vervangen door de letterlijke tekst van de Habitatrichtlijn: 'behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van habitattypen en soorten binnen de Europese Unie'.

Verder is voorgesteld om de tekst van de algemene instandhoudingsdoelstelling 'behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functie van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd' te schrappen omdat met de formulering in het ontwerpbesluit onvoldoende rekening is gehouden met de wijze waarop in jurisprudentie rekening is gehouden met de termen 'natuurlijke kenmerken' en 'instandhoudingsdoelstellingen'.

Er zijn vragen gesteld over de gestelde nationale doelen, de monitoring van Natura 2000-gebieden, de afstemming en de verantwoordelijkheden. In een aantal zienswijzen wordt de vraag gesteld of de besluiten in samenhang met elkaar en met de gebieden daarbuiten wel een voldoende bijdrage leveren om de soorten en habitattypen in een gunstige staat van instandhouding te brengen of te houden.

Er wordt de vrees uitgesproken dat voor een aantal habitattypen en soorten onvoldoende gebieden worden aangewezen, zodat de gunstige staat van instandhouding niet gewaarborgd kan worden. Daarnaast wordt er verzocht voor die soorten en habitattypen waarvoor in het Natura 2000 profielendocument (2006)² sprake is van een ongunstige staat van instandhouding een herstelopgave te formuleren, tenzij er ecologische redenen zijn om hiervan af te zien. Het besluit zou moeten aangeven wat de gevolgen zijn wanneer een soort uit een gebied dreigt te verdwijnen. Daarnaast zou er een gegronde reden aanwezig moeten zijn wanneer er niet gestreefd wordt naar een gunstige staat van instandhouding.

Tevens zijn er vragen over weidevogels en waarom ze geen bescherming krijgen in de Natura 2000-gebieden. In een ander verband wordt gewezen op grote aantallen ganzen die zonder speciale beschermingsgebieden al een gunstige ontwikkeling doormaken.

Anderzijds wordt in zienswijzen aangeduid dat veel doelen te hoog gegrepen zijn en dat deze alleen met grote (ook financiële) inspanningen bereikt kunnen worden. Er wordt over de instandhoudingsdoelstellingen opgemerkt dat ze de status zouden moeten krijgen van een inspanningsverplichting en niet van een resultaatsverplichting. Enkele insprekers menen dat bij het vaststellen van de doelen en doelstellingen veel geleund wordt op het voorkomen van flora en fauna in vroegere jaren. Het is onduidelijk of deze waarden wel daadwerkelijk aanwezig zijn. Om die reden zouden de aanwezige habitattypen op een kaart aangeduid moeten worden.

Weer anderen menen dat de uitgangssituatie helder moet worden omschreven in het aanwijzingsbesluit. Tegelijkertijd zal er een termijn gegeven moeten worden waarbinnen de doelstellingen gerealiseerd moeten zijn.

In de besluiten wordt er volgens sprekers niet ingegaan op de mogelijke gevolgen van klimaatverandering, terwijl deze veranderingen bepalend kunnen zijn voor de haalbaarheid van de natuurdoelen. In andere zienswijzen wordt aangevoerd dat er voor veel soorten geen instandhoudingsdoelstelling geformuleerd mag worden omdat hiermee soorten komen te vallen onder de bescherming van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

Er wordt bovendien gevraagd om de kernopgaven in de aanwijzingen op te nemen dan wel het Natura 2000 doelendocument (2006) deel uit te laten maken van de aanwijzingsbesluiten. Uit het besluit zou duidelijk moeten blijken voor welke functie(s) en voor welke soort(en) het gebied wordt aangewezen, zodat duidelijk is of de soorten in al hun levensbehoeften worden beschermd. Daar waar niet alle levensbehoeften in een Natura 2000-gebied zijn beschermd dient te worden aangegeven waar de ontbrekende functies zijn gelegen en wat de beschermingsstatus is.

Er wordt gevraagd om rekening te houden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden. In dat verband wordt met nadruk gewezen op het belang van de landbouw rond het gebied Engbertsdijkswenen.

Dat het concretiseren van maatregelen wordt doorgeschoven naar het beheerplan geeft voor veel sprekers onduidelijkheid; hierdoor kan het overleg over het beheerplan onder grote spanning komen te staan. Zij bepleiten duidelijke kaders voor het beheerplan, zodat er constructief aan de uitwerking kan worden gewerkt. Daarnaast wordt opgemerkt dat bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen alleen wordt uitgegaan van bestaande budgetten. Welke consequenties de instandhoudingsdoelstellingen hebben in financiële zin wordt pas duidelijk bij het tot stand komen van de beheerplannen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde zienswijzen worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Algemene instandhoudingsdoelstellingen

De formulering van de algemene instandhoudingsdoelstellingen is aangepast in hoofdstuk 5 van de Nota van toelichting van dit besluit. De algemene instandhoudingsdoelstellingen beogen de algemene hoofddoelstelling van de Vogel- en Habitatrichtlijn in de individuele aanwijzingsbesluiten te verankeren. Daarmee wordt de bijdrage van de Nederlandse Natura 2000-gebieden aan het behoud van de biodiversiteit vastgelegd. Het streven naar een gunstige staat van instandhouding van de per aanwijzingsbesluit opgesomde habitattypen, soorten en vogels is daarvan de uitwerking. Het vormt de Nederlandse bijdrage aan de ecologische samenhang van het Europese Natura 2000-netwerk. Per gebied zijn de specifieke doelstellingen voor de relevante habitattypen en soorten nader omschreven. Op basis van de algemene doelstellingen wordt naar een landelijk gunstige staat van instandhouding van de voor Nederland relevante habitattypen, soorten en vogels gestreefd. Dit houdt in dat het natuurlijke verspreidingsgebied van het habitatype of van de soort stabiel moet zijn of moet toenemen; dit moet in de toekomst ook zo blijven. Een duurzaam behoud van een habitatype kan alleen maar gerealiseerd worden wanneer alle planten- en diersoorten die typisch zijn voor de habitat behouden kunnen worden. Omgekeerd geldt dit ook voor het behoud van een bepaalde plantensoort of diersoort. De betreffende soort kan alleen effectief beschermd worden wanneer de beschermingsmaatregelen zich, naast op de soort zelf, ook richten op de habitat of het leefgebied van de soort. Zodoende strekt in een Natura 2000-gebied de instandhoudingsdoelstelling van een soort zich mede uit tot het leefgebied of de habitat van de betreffende soort.

Verder geldt ook dat invloeden van buitenaf op het Natura 2000-gebied van grote invloed kunnen zijn op de staat van instandhouding van een soort: de externe werking. De instandhoudingsdoelstelling richt zich op het gehele biotische en abiotische complex van factoren, die het habitatype of de soort haar specifieke aanzien geven en die noodzakelijk zijn voor het behoud van de biologische diversiteit van het gebied.

Met name bij vogels is een belangrijk deel van het leefgebied buiten het Natura 2000-gebied gehouden. Bij een aantal vogelsoorten gaat het daarbij vooral om de foerageergebieden. Deze bevinden zich in grote aaneengesloten agrarische gebieden of zijn buiten het Natura 2000-gebied gehouden omdat niet gegarandeerd kon worden dat deze gebieden, zoals braakliggende bouwterreinen, hun huidige functie ook in de toekomst behouden. Deze gebieden spelen, vanwege het vervullen van een bepaalde (foerageer)functie voor de soort, een belangrijke rol bij het realiseren van een goede staat van instandhouding, zodat ook het verstoren van zo'n gebiedsfunctie van grote invloed kan zijn op de staat van instandhouding van de soort.

Contour “haalbaar en betaalbaar”

In de paragrafen 1.2.3, 3.4 en 4.1.7 van de Nota van Antwoord staat aangegeven dat zowel de selectie als de begrenzing uitsluitend gebaseerd zijn op ecologische criteria. Dit betekent echter niet dat andere dan ecologische belangen geen rol hebben gespeeld. Bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen heeft het uitgangspunt “haalbaar en betaalbaar”, zowel landelijk als per gebied nadrukkelijk een rol gespeeld. Er is daarbij rekening gehouden met de economische en sociale belangen van de directe omgeving. Dit betekent in de praktijk dat voor een bepaald habitatype of soort de relatief grootste ecologische bijdrage komt van het gebied waar de ecologische vereisten reeds op orde zijn of waar ze op relatief eenvoudige wijze op orde te brengen zijn, om zodoende bij het opstellen van beheerplannen een evenwichtige balans tussen economie en ecologie na te streven.

In paragraaf 3.4 van de Nota van Antwoord staat dat Nederland zich inspant om zoveel mogelijk habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te brengen. Er kan echter geen onevenredige financiële inspanning verwacht worden om alle habitattypen en soorten te herstellen. Met oog hierop is voor een aantal soorten en habitattypen in het Natura 2000 doelendocument (2006, hoofdstuk 6) gekozen voor een lager niveau dan gunstige staat van instandhouding. In die gevallen wordt verbetering van de ecologische vereisten voorlopig niet realistisch geacht of de inspanning staat in geen verhouding tot de extra bijdrage die een gebied kan leveren aan de realisering van de Natura 2000-doelen op landelijk niveau.

Anderzijds is het logisch dat een hogere inzet wordt nagestreefd voor habitattypen en soorten waar Nederland relatief belangrijk voor is en/of voor habitattypen en soorten die sterk onder druk staan.

Dit geldt bijvoorbeeld voor het habitatype actieve hoogvenen H7110 (*hoogveenlandschap*). Voor dit habitatype zijn de ecologische omstandigheden nog niet op orde.

Contour “strategisch lokaliseren”

Bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen is ook geanticipeerd op bestaande plannen en projecten ter realisering van de Ecologische Hoofdstructuur en bestaand beleid met betrekking tot bijvoorbeeld mest en waterhuishouding. Dit is het gehanteerde principe van “strategisch lokaliseren”: behoud of herstel nastreven daar waar de grootste potentie ligt en waar dit gemakkelijk kan zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de ecologische uitgangspunten en ambities. Om daaraan invulling te geven zijn diverse consultatierondes met deskundigen en terreinbeheerders gehouden en zijn analyses uitgevoerd, waaronder de knelpunten- en kansenanalyse van KIWA³².

In de toekomst zullen inspanningen voor het waterbeheer meer gericht moeten worden op het natuurbelang. Waar nodig is de begrenzing van gebieden aangepast om een op termijn meer duurzame situatie te verkrijgen. Voor een aantal habitattypen en soorten zijn gezien de

³² KIWA & EGG (2007) Knelpunten- en kansenanalyse Natura 2000-gebieden. Versie 2007. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

urgentie ten aanzien van de kernopgave (sense of urgency)³³, op de korte én langere termijn, aanvullende water- of beheermaatregelen nodig.

Trends, dynamiek en autonome ontwikkelingen

In het aanwijzingsbesluit staat de resultante van bovenstaande contouren uitgewerkt in de vorm van de instandhoudingsdoelstellingen. Op grond daarvan worden in het beheerplan de benodigde maatregelen uitgewerkt om de genoemde habitattypen en soorten in de gewenste staat van instandhouding te brengen of te behouden, zodat het gebied voldoende bijdrage kan leveren aan het realiseren van de gewenste staat van instandhouding op landelijk niveau. Eén van de uitgangspunten in de Natura 2000 contourennotitie (2006)³⁴ is dat doelstellingen in de tijd robuust geformuleerd moeten worden. Dit is gedaan om zo te kunnen anticiperen op bijvoorbeeld de natuurlijke dynamiek of een mogelijke klimaatsverandering. Als de instandhoudingsdoelstellingen niet gehaald lijken te worden, bijvoorbeeld omdat een populatie vogels of een bepaald habitatype ondanks de bescherming toch kleiner wordt, moet Nederland maatregelen nemen om deze ontwikkeling te keren. Artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn, verplicht de lidstaat namelijk om de achteruitgang tot staan te brengen. Soms zullen de genomen maatregelen niet werken, bijvoorbeeld bij klimaatsverandering, een te grote externe beïnvloeding of als trekkende soorten in het buitenland negatief worden beïnvloed. Er zijn dan geen sancties. Gezien een aantal onzekerheden over te verwachten ontwikkelingen, die voortkomen uit natuurlijke dynamiek en klimaatveranderingen, is voor het jaar 2015 voorzien in een evaluatie van het Natura 2000 doelendocument (2006). Indien noodzakelijk worden dan ook de betreffende aanwijzingsbesluiten aangepast (zie Nota van Antwoord, paragraaf 3.19).

In bijlage B.4 van de Nota van toelichting van dit besluit wordt nader op de specifieke keuzes ingegaan.

Herijking instandhoudingsdoelstellingen

De lidstaten van de Europese Unie hebben de afspraak gemaakt om alle maatregelen te nemen die nodig zijn om een gunstige staat van instandhouding van de aangewezen soorten en habitattypen te realiseren. Pas wanneer daadwerkelijk is gebleken dat de doelen om wat voor reden dan ook niet haalbaar zijn, bestaat er – zoals onder andere in paragraaf 1.4.1 van de Nota van Antwoord staat vermeld – een aantal momenten waarop de doelen bijgesteld kunnen worden. De drie momenten waarop de instandhoudingsdoelstellingen kunnen worden herijkt en zonodig kunnen worden bijgesteld zijn (zie ook Nota van Antwoord, paragraaf 3.4):

- bij de definitieve aanwijzing;
- bij het opstellen van het beheerplan;
- bij de geplande evaluatie in 2015.

Ecologische samenhang en belangenafweging

De afweging tussen economie en ecologie moet zodanig plaatsvinden dat de goede staat van instandhouding van de in bijlage I en in bijlage II genoemde habitattypen en soorten niet in gevaar komt.

De situatie kan zich voordoen dat in een bepaald gebied een aantal habitattypen of soorten voorkomt, waarvoor geen instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgesteld. Er is dan de inschatting gemaakt dat het betreffende habitatype of de betreffende soort weliswaar marginaal in het gebied aanwezig is, maar dat het gebied op termijn geen bijdrage kan leveren aan de instandhouding van het habitatype of soort. Ook bij de formulering van een doel voor broedvogels is bepalend of het gebied een relevante bijdrage aan het realiseren van het landelijke doel levert of kan gaan leveren (zie ook paragraaf 3.11 van de Nota van Antwoord).

³³ Een sense of urgency is toegekend aan een gebied als binnen 10 jaar (na 2005) mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. Zie verder bijlage 2 begrippen en definities uit de Nota van Antwoord (2007).

³⁴ Ministerie van LNV (2005): Natura 2000 Contourennotitie. Kaders voor Natura 2000-doelen, besluiten en beheersplannen. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Voor elk specifiek gebied komt dat erop neer dat de instandhoudingsdoelstelling van een bepaald habitatype of bepaalde soort alleen in samenhang kan worden gezien met de instandhoudingsdoelstelling op landelijk niveau en in andere Natura 2000-gebieden. Dat betekent dat er weliswaar landelijk per soort of per habitatype naar een goede staat van instandhouding moet worden gestreefd, maar dat deze situatie niet in elk gebied afzonderlijk hoeft te worden nagestreefd. Binnen dit kader kan ook rekening worden gehouden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden.

De ‘ten gunste’ formulering

In sommige gevallen is er een zogenaamde ‘ten gunste’ formulering gebruikt. Daarmee wordt aangeduid dat de aanwezigheid van een bepaald habitatype of leefgebied van een bepaalde (vogel)soort in enige mate mag afnemen ten gunste van andere habitattypen of soorten die sterk onder druk staan en waarvoor in een gebied de doelen in termen van uitbreiding omvang leefgebied of uitbreiding oppervlakte zijn geformuleerd. Gelet op het ecologische belang om de staat van instandhouding van dit habitatype te verbeteren, is hier de bewuste keuze gemaakt dat dit ten koste mag gaan van een ander habitatype met een gunstige staat van instandhouding.

Ook het onderhavige besluit kent de bepaling dat de oppervlakte herstellende hoogvenen (H7120) mag afnemen ten behoeve van actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A). Actieve hoogvenen verkeren landelijk in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Dat betekent dat er maatregelen genomen moeten worden om zowel de oppervlakte te vergroten als de kwaliteit te verbeteren. Bij het vergroten van de oppervlakte valt het zeker niet uit te sluiten dat dit deels ten koste gaat van andere aangrenzende habitattypen, zoals herstellende hoogvenen.

Weidevogels

Een aantal insprekers signaleert dat er in de Vogelrichtlijngebieden geen ruimte is voor in ons land broedende weidevogels, in die zin dat er geen doelstellingen voor weidevogels geformuleerd zijn. Onder weidevogels worden vogelsoorten verstaan die in uitgestrekte graslanden broeden. Het is overigens geen uitsluitende classificatie.

Voor broedvogels worden alleen gebieden aangewezen indien 1) betreffende soort voorkomt op bijlage 1 van de Vogelrichtlijn, of 2) de soort kan worden beschouwd als andere geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn, die voorkomt op de rode lijst én waarvoor de beschermde gebieden een wezenlijke bijdrage (minstens 25% van de Nederlandse broedpopulatie) leveren aan de bescherming van de soort (zie ook Nota van Antwoord Vogelrichtlijn deel 1, bijlage 2A). Weidevogelsoorten staan (met uitzondering van de kempfaan) niet op bijlage 1 maar worden wel beschouwd als geregeld voorkomende trekvogels zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn.

Kunnen weidevogels dan als broedvogels worden opgenomen in de aanwijzingsbesluiten? Zowel de kempfaan (bijlage 1 soort) als de watersnip (soort zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn) voldoen aan bovenstaande criteria. De Grutto (soort zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn) bijvoorbeeld voldoet niet aan bovenstaande criteria, omdat niet meer dan 18% broedt binnen de Natura 2000-gebieden. De bescherming van broedende grutto's in Natura 2000-gebieden levert maar een kleine bijdrage aan de instandhouding van de soort op landelijke schaal. Dat neemt niet weg dat LNV een groot belang hecht aan een rijk agrarisch cultuurlandschap buiten de Natura 2000-gebieden en tevens streeft naar een structurele oplossing voor het weidevogelbeheer. Zo worden de opstellers van de beheerplannen voor Natura 2000 er op gewezen dat in de beheerplannen rekening moet worden gehouden met gebiedsspecifieke natuurwaarden, zoals weidevogels³⁵.

³⁵ Uitvoering aangenomen motie Snijder-Hazelhoff, TK 2008-2009, 31 700 XIV, nr. 117.

Onderbouwing besluiten

In diverse ecologische rapporten³⁶ en databanken zijn de natuurwaarden en vogelgegevens van Nederland beschreven. Het is voor de selectie of ecologische onderbouwing van een Natura 2000-gebied niet noodzakelijk dat de aanwezige natuurwaarden op kaart worden aangegeven. Het Natura 2000 doelendocument (2006) is één van de dragende beleidsdocumenten die aan de besluitvorming ten grondslag heeft gelegen. Het beleid zoals daar is uiteengezet, is bij de besluitvorming toegepast, maar het Natura 2000 doelendocument (2006) maakt géén onderdeel uit van het besluit.

Met betrekking tot de vraag op welke wijze er kan worden nagegaan of de gunstige staat van instandhouding voor dat betreffende habitatype of de betreffende soort kan worden bereikt, is er in de Nota van toelichting een uitgebreid overzicht opgenomen waarin alle gebieden staan vermeld waaraan voor het betreffende habitatype een doel is toegekend. Op deze wijze is na te gaan hoe de landelijke opgave over het Natura 2000-netwerk is verdeeld. Het is echter een indicatieve vermelding, want het is niet de bedoeling in deze aanwijzing een besluit te nemen over de instandhoudingsdoelstellingen van andere gebieden.

Kernopgaven

In paragraaf 1.3.4 van de Nota van Antwoord staat vermeld dat de kernopgaven een belangrijk hulpmiddel zijn bij de focus en eventuele prioritering binnen de Natura 2000-beheerplannen. Ze beschrijven de belangrijkste behoud- en herstelopgaven per Natura 2000-landschap en zijn in het Natura 2000 doelendocument (2006) toebedeeld aan gebieden. Het toevoegen van de kernopgaven aan de Nota's van toelichting bij de definitieve aanwijzingsbesluiten heeft geen meerwaarde, omdat die informatie is opgenomen in het Natura 2000 doelendocument.

Ambitieniveau van de instandhoudingsdoelstellingen voor vogels

Per gebied zijn er gebiedsdoelen opgesteld. Deze richten zich op de kwaliteit en oppervlakte van het habitatype of van het leefgebied van een (vogel)soort. Voor (vogel)soorten wordt daarnaast een doel gesteld voor de gewenste populatie. Voor sommige soorten en vrijwel alle vogels zijn hierbij richtinggevende aantallen genoemd. Deze dienen als minimale draagkracht voor het leefgebied binnen de begrenzing van het gebied. In het geval van herstel is de uitwerking van de landelijke doelen middels het principe van 'strategisch lokaliseren' bepaald. Dat wil zeggen dat de herstelopgave is neergelegd in de gebieden waar de beste potentie is om het habitatype of het leefgebied van de (vogel)soort te verbeteren. Voor verspreid voorkomende habitatypes en (vogel)soorten is het niet mogelijk om de landelijke doelstellingen alleen binnen het Natura 2000-netwerk te realiseren. Opgaven buiten het Natura 2000-netwerk worden via ander natuurbeleid gerealiseerd, zoals de Flora- en faunawet en de ecologische hoofdstructuur. Bij de evaluatie in 2015 worden zowel de ambities van de gebiedsdoelen als de landelijke instandhoudingsdoelstellingen tegen het licht gehouden en wordt bekeken of bijstelling nodig is.

Monitoring

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is verantwoordelijk voor de periodieke algemene rapportages aan de Europese Commissie en voor de monitoring van de staat van instandhouding van soorten en habitatypes op landelijk niveau. Het ministerie van LNV zorgt voor een landelijk monitoringssysteem. De gebiedsgerichte monitoring zal plaatsvinden op basis van de monitoringsparagraaf uit de beheerplannen waarin ook rollen en verantwoordelijkheden zijn uitgewerkt. Voor zowel de landelijke als de gebiedsgerichte monitoring wordt momenteel - in samenhang - een programma van eisen ontwikkeld in overleg met de betrokken bevoegde gezagen (ministerie van LNV, ministerie van V&W, ministerie van Defensie en de provincies (IPO)). Zie ook paragraaf 1.5.1 van de Nota van Antwoord.

³⁶ Zie onder andere Ministerie van LNV (2007): Nota van Antwoord. Inspraakprocedure aanwijzing Natura 2000-gebieden, bijlage 3. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Nulsituatie of uitgangspunt

In paragraaf 3.18 van de Nota van Antwoord staat vermeld dat bij het vaststellen van de gebiedsdoelen niet is uitgegaan van een bepaald referentiejaar, zoals het moment van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied of aanmelding als Habitatrictlijngebied. Bij het vaststellen van de doelen is gekeken naar de staat van instandhouding van de betreffende soort of het habitatype op landelijk niveau. Ook is gekeken naar de (minimaal) benodigde hoeveelheid en/of oppervlakte leefgebied of habitatype om een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau te realiseren.

Die (landelijke) staat van instandhouding vormde mede de basis voor vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen voor soorten en/of habitatypes per gebied. In de besluiten is aangegeven of voor een soort of habitatype in een concreet gebied een behoud- of verbeterdoel geldt. Zo is bijvoorbeeld een behouddoel geformuleerd als het gebied een voldoende bijdrage levert aan de realisering van het doel op landelijk niveau of als onevenredige maatregelen nodig zouden zijn om het gebied een grotere bijdrage te laten leveren.

Realisatietermijnen

Zoals in paragraaf 3.16 van de Nota van Antwoord wordt gesteld, zijn termijnen onmisbaar om de realisatie van doelen te plannen. Deze planningen zijn grotendeels afhankelijk van regionale en zelfs lokale omstandigheden. Daardoor zijn de op te stellen beheerplannen de aangewezen plaats voor het bepalen van de realisatietermijnen. Om die reden is ervan afgezien realisatietermijnen in de aanwijzingsbesluiten op te nemen.

Flankerend beleid

In paragraaf 5.8 van de Nota van Antwoord staat als uitgangspunt geformuleerd dat de instandhoudingsdoelstellingen met behulp van bestaande budgetten worden gerealiseerd. De 'bestaande budgetten' waaruit realisatie van de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen gefinancierd moet worden, zijn grotendeels opgenomen in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Daartoe behoren de Subsidieregeling Natuurbeheer, de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer en de financiële middelen voor de bestrijding van verdroging in de zogenoemde TOP-lijst gebieden³⁷. Daarnaast is ook het bestaande beheerbudget voor Staatsbosbeheer een financieringsbron voor de instandhoudingsdoelstellingen. Waar de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen gekoppeld zijn aan waterkwaliteit kunnen de additionele kosten worden gefinancierd via het spoor van de Kaderrichtlijn Water. Veel subsidiemogelijkheden voor inrichting en (agrarisch) natuurbeheer zijn met het ILG onder verantwoordelijkheid van de provincies gekomen. De provincies bieden deze subsidiemogelijkheden aan door middel van provinciale subsidieregelingen zoals Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer (PSN) en de Provinciale Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (PSAN).

4.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Enkele insprekers verzoeken om, gezien de gunstige staat van instandhouding van de geoorde fuut, de doelstelling aan te passen met een 'ten gunste van levend hoogveen' clause.

Aangezien open water nu aan het dichtgroeien is met veenmossen, hetgeen de bedoeling is van de uitbreidingsdoelstelling actieve hoogvenen, is het verdwijnen van de geoorde fuut als broedvogel op korte termijn acceptabel. Een andere inspreker wijst juist weer op het belang van het gebied voor de geoorde fuut.

De zienswijze waarin wordt gevraagd om een 'ten gunste' formulering is overgenomen. Naar verwachting zal de broedlocatie in het zuidelijk deel van het gebied in omvang afnemen door de veenvorming die daar reeds plaatsvindt. Overigens zal het dichtgroeien van open water langzaam verlopen, waardoor het gebied vooralsnog van belang blijft voor de geoorde fuut. Zie verder bijlage B.4.2.

³⁷ De door de provincies opgestelde lijsten met gebieden die in het kader van het verdrogingsbeleid met voorrang worden aangepakt.

Een inspreker pleit voor een aanvullend hersteldoel voor de grauwe klauwier voor dit gebied.

De zienswijze is niet overgenomen.

In 1998 kwam er 1 paar grauwe klauwieren tot broeden, daarna pas weer in 2002 (2 paren) en in 2003 (1 paar). Het gebied voldoet daarmee niet aan het criterium dat het minimaal 1% van de nationale broedpopulatie herbergt (referentieperiode 1999-2003).

Een inspreker meent dat het gebied Engbertsdijksvenen geen relatieve bijdrage of potentiële relatieve bijdrage levert voor habitattypen H2320, H4010 en H91D0. Toch zijn voor deze doelen behoud van oppervlakte en kwaliteit opgenomen. Inspreker verzoekt deze doelen niet op te nemen voor dit gebied.

De zienswijze is overgenomen.

Deze drie doelen zijn vervallen. Zie bijlage B.1 voor de motivering.

5. REACTIES OVER DE RECHTSGEVOLGEN

5.1 ALGEMEEN

Er wordt gewezen op het feit dat de gevolgen van het huidig gevoerde natuurbeleid een onevenredige belasting vormen voor de agrarische ontwikkeling. Meerdere agrariërs hebben zorg over de gevolgen van de in hun ogen hoge natuurambities voor de bedrijven. Anderen wensen geen vergunningplicht in het kader van de Natuurbeschermingswet voor jacht, wildbeheer en schadebestrijding. Men stelt dat het onmogelijk is om op basis van de stukken te bepalen wat de gevolgen van de aanwijzing zijn voor de individuele bedrijfsvoering. De scheiding in tijd tussen het aanwijzingsbesluit en het beheerplan wordt daarvoor verantwoordelijk gehouden. Daarnaast worden er veel opmerkingen gemaakt en vragen gesteld over de diverse facetten van bestaand gebruik, de externe werking, de relatie met de Kaderrichtlijn Water, de relatie met het toetsingskader Ammoniak en Natura 2000, de relatie met het bestemmingsplan en andere ruimtelijke plannen.

Enkele insprekers wijzen er op dat 1 oktober 2005 (de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998) niet als peildatum voor bestaand gebruik kan dienstdoen. Enkele insprekers vragen om helderheid over de afstemming van beleid met Duitsland. Zij vinden dat in het grensgebied alleen Natura 2000-gebieden mogen worden aangewezen die zowel vanuit Nederlands als vanuit Duits perspectief kwalificerende natuurwaarden bezitten. Bovendien moet het beleid in beide landen gelijk zijn en moet er één beheerplan voor grensoverschrijdende gebieden worden opgesteld.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Externe werking

Het is moeilijk aan te geven wat de precieze omvang van de externe werking van een bepaalde activiteit is. In paragraaf 4.3 van de Nota van Antwoord staat dat dit afhangt van de aard van de activiteit zelf, de intensiteit ervan en de gevoeligheid van de aanwezige habitattypen en soorten. Het valt op voorhand dus niet te zeggen of er beïnvloeding plaatsvindt. Dat betekent dat wanneer niet uitgesloten kan worden dat een Natura 2000-gebied door een bepaalde activiteit wordt beïnvloed, er bekeken moet worden of er op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 een vergunningplicht voor een bepaalde activiteit aan de orde is. Het is dus evenmin aan te geven waar de externe werking van een bepaalde activiteit eindigt. Het beleid om nieuwe natuur van ná 1 mei 1988 niet als verzuringgevoelig aan te merken, is nooit van toepassing geweest op de oude Natuurbeschermingswet. Ook voor de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 was het voor de beoordeling alleen van belang of een bepaalde activiteit schade aan een aangewezen beschermd natuurmonument

toebracht. De vraag of een deel van een bepaald beschermd natuurmonument als zogenoemde nieuwe natuur moest worden aangemerkt, heeft in deze besluitvorming geen rol gespeeld. Als een bepaald gebied als beschermd natuurmonument was aangewezen, genoot zo'n natuurmonument de volledige bescherming van de Natuurbeschermingswet.

In het beheerplan zal over het algemeen duidelijkheid gegeven worden voor welke activiteiten een vergunningplicht aan de orde kan zijn. De afstand tussen de locatie van de activiteit en de te beschermen natuurwaarden is daarbij niet altijd doorslaggevend; het gaat er om of een bepaalde activiteit al dan niet de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied kan aantasten.

Rond de Natura 2000-gebieden wordt, volgens sommige insprekers, een beschermingszone ingesteld van 3.000 meter. Dat is echter niet het geval. In het kader van de Interimwet ammoniak en veehouderij³⁸ werd in verband met de ammoniakdepositie een zone van 3.000 meter gehanteerd. Binnen die zone was de beïnvloeding door een veehouderijbedrijf van verzuringsgevoelig gebied nog meetbaar. Tot deze grens kon een vergunningplicht voor deze verzuringsgevoelige gebieden aan de orde zijn. Deze grens is inmiddels vervallen. Natura 2000 is gericht op de bescherming van de in het gebied voorkomende habitattypen en soorten. Een exacte grens waar de externe werking ophoudt, is in algemene zin niet aan te geven. Dit wordt van geval tot geval beoordeeld. Bepalend is dus niet de afstand, maar of er sprake is van significante gevolgen voor het betreffende gebied.

Beschermde natuurmonumenten

In de paragrafen 3.15, 4.6.4 en 4.6.9 van de Nota van Antwoord staat dat een belangrijk deel van de aan te wijzen Natura 2000-gebieden, zoals dit gebied, reeds onder de oude Natuurbeschermingswet als beschermd of als staatsnatuurmonument was aangewezen. Op grond van artikel 15a van de Natuurbeschermingswet 1998 vervalt een besluit tot aanwijzing van een beschermd natuurmonument zodra het gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied en voor zover het beschermd natuurmonument binnen dat Natura 2000-gebied ligt. Dat betekent dat wanneer een deel van het beschermd natuurmonument buiten het Natura 2000-gebied ligt, de oude aanwijzing als natuurmonument voor dat gebiedsdeel van kracht blijft. Voor Vogelrichtlijngebieden was dit reeds aan de orde.

De instandhoudingsdoelstelling heeft, voor het deel van het Natura 2000-gebied waarop de aanwijzing als beschermd natuurmonument betrekking had, vanaf dat moment mede betrekking op de doelstellingen van dat beschermd natuurmonument ten aanzien van het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis. Bepalingen uit de aanwijzingen tot beschermd natuurmonument over natuurschoon, rust, stilte en over de natuurwetenschappelijke betekenis van het beschermd natuurmonument blijven gewoon van kracht en zullen mede de inhoud van het beheerplan gaan bepalen. Op dit onderdeel brengt Natura 2000 geen verandering in de bestaande situatie.

Bestaand gebruik: peildatum en vergunningplicht

In paragrafen 4.1 en 4.2 van de Nota van Antwoord wordt uitvoerig ingegaan op bestaand gebruik en hoe daarmee wordt omgegaan.

Het aanwijzen van een Natura 2000-gebied leidt niet automatisch tot een verbod op het verrichten van bepaalde handelingen zoals wildbeheer, paragliding, ballonvaart en andere recreatieve luchtvaart. In het aanwijzingsbesluit zelf is daarom niet aangegeven of en onder welke voorwaarden een activiteit kan worden toegestaan. In het besluit staat alleen voor welke waarden het gebied is aangewezen.

Op grond van de huidige Natuurbeschermingswet 1998 geldt een vergunningplicht voor activiteiten die in en om Natura 2000-gebieden de beschermd natuur kunnen verslechteren of een significant verstoring effect hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

³⁸ Wet van 9 juni 1994 houdende tijdelijke regeling inzake de ammoniakdepositie veroorzaakt door veehouderijen (interimwet ammoniak en veehouderij). Staatsblad 1994, nr. 634.

Het gaat daarbij niet om een vergunning voor alle activiteiten, maar alleen voor mogelijk schadelijke of significant verstorende activiteiten. Daarnaast is er in de wet een uitzondering gemaakt voor bestaand gebruik. Tot na het onherroepelijk³⁹ worden van het beheerplan is de vergunningplicht niet van toepassing op bestaand gebruik. De Natuurbeschermingswet 1998 omschrijft bestaand gebruik als 'iedere handeling die voor 1 oktober 2005 werd verricht en sedertdien niet of niet in betekenende mate is gewijzigd'.

Tot het onherroepelijk worden van het beheerplan draagt het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de verantwoordelijkheid dat er in het gebied passende maatregelen genomen worden, waardoor het bestaande gebruik de kwaliteit van het gebied niet verslechtert of geen significant effect heeft op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. In het uiterste geval kan betekenen dat op last van LNV het bestaande gebruik wordt stilgelegd. Het initiatief daartoe zal in alle gevallen van LNV uitgaan. Een vergunning blijft echter noodzakelijk als een bedrijf zich nieuw vestigt of wanneer een (bestaande) activiteit wordt uitgebreid.

In het beheerplan zal het bestaande gebruik beschreven moeten worden en zal zonodig aan regels worden gebonden. Zoals in paragraaf 4.2.4 van de Nota van Antwoord reeds uiteen wordt gezet, worden geen activiteiten gelegaliseerd. Dat een bepaalde activiteit om wat voor reden dan ook als bestaand gebruik wordt aangemerkt, wil nog niet zeggen dat deze activiteit in het beheerplan zal worden toegestaan. Dat geldt ook voor inrichtingen die niet vergunningplichtig zijn volgens het Besluit landbouw milieubeheer (2006)⁴⁰ uit de Wet milieubeheer of reeds in het bezit zijn van een milieuwetvergunning.

Doorwerking aanwijzing in andere plannen

De verplichting om Natura 2000-gebieden aan te wijzen volgt direct uit de Habitatrichtlijn en uit de Vogelrichtlijn. Mede op basis van Europeesrechtelijke uitspraken kan er bij de selectie en bij de begrenzing van Natura 2000-gebieden uitsluitend van ecologische criteria worden uitgegaan. Dat betekent in de praktijk dat de grenzen van deze gebieden worden bepaald door het gebruik dat de betreffende planten- en diersoorten van het gebied maken. Terreindelen die van mindere kwaliteit zijn, kunnen deel uitmaken van Natura 2000-gebieden als herstel van die terreinen haalbaar is en als ze nodig zijn voor de realisatie van instandhoudingsdoelstellingen. Daardoor zal de begrenzing van zo'n gebied niet in alle gevallen overeenkomen met de bestemming die in een vastgesteld bestemmingsplan aan het gebied is toegekend. In het uiterste geval zou dat kunnen betekenen dat een bepaalde bestemming die in een bestemmingsplan aan zo'n gebied rechtsgeldig is toegekend, toch niet gerealiseerd kan worden, omdat daarvoor geen vergunning op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 kan worden verleend. In paragrafen 4.2 en 6.1 van de Nota van Antwoord wordt hierop verder ingegaan. Ook voor reconstructieplannen⁴¹, provinciale waterplannen en waterbeheerplannen van de waterschappen geldt een gelijksoortige situatie. Het kan zijn dat dit soort plannen nog onvoldoende concreet zijn om ze op de gevolgen voor Natura 2000-gebieden te toetsen, maar op een gegeven moment zullen al deze plannen, al dan niet bij hun nadere uitwerking, bij het opstellen van beheerplannen afgestemd worden (paragraaf 6.3.2 Nota van Antwoord).

Relatie met ammoniak

In paragraaf 6.2 van de Nota van Antwoord wordt ingegaan op het toetsingskader Ammoniak en Natura 2000. Bij het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden spelen de negatieve gevolgen van stikstofdepositie, met name ammoniak, een

³⁹ Een beheerplan is pas onherroepelijk nadat alle juridische beroepsprocedures, die volgen op de definitieve vaststelling van zo'n beheerplan definitief zijn afgerond.

⁴⁰ Besluit van 13 juli 2006, houdende regels voor akkerbouw- of tuinbouwbedrijven met open grondteelt, melkrundveehouderijen, gemechaniseerde loonbedrijven, witloftrekkerijen, teeltbedrijven met eetbare paddestoelen, paardenhouderijen, kinderboerderijen, kleinschalige veehouderijen, spoelbassins en opslagen van vaste mest (Besluit landbouw milieubeheer).

⁴¹ Plannen op grond van de Wet van 31 januari 2002, houdende regels inzake de reconstructie van concentratiegebieden (Reconstructiewet concentratiegebieden). Staatsblad 2002, nr. 115.

belangrijke rol. De ammoniakdepositie wordt vooral bepaald door de hoge achtergronddepositie. Een deel is afkomstig van veehouderijen in de directe omgeving van het Natura 2000-gebied. Om duidelijkheid te bieden tot het moment van vaststellen van de beheerplannen is besloten interim-beleid te ontwikkelen. Dit toetsingskader is door de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), Interprovinciaal Overleg (IPO) en het Rijk samen opgesteld en in februari 2007 bestuurlijk geaccordeerd. Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) heeft ingestemd met dit akkoord. Op 22 mei 2007 is het als handreiking aan het bevoegd gezag verstuurd en tevens aan de Tweede Kamer.

Met behulp van het toetsingskader konden provincies relatief eenvoudig beoordelen of veehouderijbedrijven in de buurt van Natura 2000-gebieden mochten uitbreiden of niet. Ook konden provincies met het toetsingskader beoordelen of nieuwe bedrijven zich er konden vestigen. De ammoniakuitstoot was daarbij bepalend.

In maart 2008 heeft de Raad van State echter geoordeeld dat het toetsingskader Ammoniak en Natura 2000 onvoldoende zekerheid biedt dat de natuurwaarden in Natura 2000-gebieden niet worden aangetast. Het toetsingskader is daardoor vervallen.

Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Taskforce Trojan ingesteld. De taskforce heeft aangegeven dat er verschillende factoren van invloed zijn op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen; stikstofdepositie is er één van. Het rapport van deze taskforce heeft vervolgens geleid tot een proeve van een handreiking voor het bevoegd gezag die op 24 november 2008 aan de Tweede Kamer⁴² is gestuurd. Deze handreiking is een hulpmiddel en bevat aanwijzingen voor de beoordeling van bestaand gebruik en voorgenomen activiteiten in of in de omgeving van Natura 2000-gebieden die stikstofdepositie veroorzaken. Het is aan het bevoegd gezag om maatwerk te leveren bij de beoordeling van (voorgenomen) activiteiten en daarbij zoveel mogelijk relevante factoren te betrekken. Zo kan bijvoorbeeld afhankelijk van de situatie een afname van depositie worden verrekend met de depositie veroorzaakt door de activiteit die ter beoordeling voorligt (saldering), zodat ruimte ontstaat voor economische ontwikkeling. Het voordeel hiervan is dat economische ontwikkeling, mits deze gepaard gaat met afname van de milieudruk, het realiseren van instandhoudingsdoelstellingen dichterbij kan brengen.

In het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen hebben de habitattypen actieve hoogvenen (H7110), en aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is (H7120) een zeer lage kritische depositiewaarden voor stikstof.⁴³ Deze depositiewaarde is 400 mol per ha per jaar, waarmee deze habitattypen in de klasse 'zeer gevoelig' vallen.

Kaderrichtlijn Water

Dit gebied is ook deel van het stroomgebiedbeheerplan voor de Rijn⁴⁴ dat het in kader van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) opgesteld wordt. De maatregelen die genomen worden in dit kader mogen niet conflicteren met de doelen van Natura 2000.

Zie ook Nota van Antwoord 6.3.

Voor de Europese Kaderrichtlijn Water wordt voor de Rijndelta een stroomgebiedbeheerplan opgesteld. Natura 2000-gebieden zijn in de stroomgebiedbeheerplannen opgenomen als gebieden waar water een bijzondere bescherming behoeft. De in het stroomgebiedbeheerplan Rijndelta op te nemen milieudoelstellingen en bijbehorende maatregelen moeten dan ook overeenstemmen met de doelen van Natura 2000. De afstemming van doelen en de weergave daarvan in het stroomgebiedbeheerplan beperkt zich tot die delen van de doelstellingen van Natura 2000 die een relatie hebben met de ecologische of chemische kwaliteit van het water. Het stroomgebiedbeheerplan wordt uitgewerkt in de provinciale waterplannen en in waterbeheerplannen van waterschappen. Daar waar in de afstemming strijdigheid kan ontstaan wordt maatwerk toegepast en wordt afhankelijk van de situatie de KRW of de Vogel- en

⁴² Tweede Kamer, 2008-2009, 30654, nr. 62.

⁴³ Van Dobben en Van Hinsberg (2008): Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en Natura 2000-gebieden. Alterra-rapport 1654.

⁴⁴ <http://www.kaderrichtlijnwater.nl/uitvoering>

Habitatrichtlijnen als richtinggevend genomen. Gebiedsspecifiek maatwerk zijn bijvoorbeeld de door de waterschappen opgestelde Gewenste Grond en Oppervlakte Water Regiems (GGOR's)⁴⁵. Waar nodig zullen de lokale watervereisten en de daarvoor benodigde maatregelen verder worden uitgewerkt en in de Natura 2000-beheerplannen worden opgenomen. Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 6.3.

Grensoverschrijdende gebieden

De toepassing van de Natuurbeschermingswet 1998, dus ook die van de aanwijzingsbesluiten met de daarin opgenomen instandhoudingsdoelstellingen, is beperkt tot Nederlands grondgebied. Het is juridisch niet mogelijk om integrale instandhoudingsdoelstellingen over de landsgrenzen heen vast te stellen. Zie ook Nota van Antwoord 1.1.5 en 1.3.3

6. REACTIES OVER DE RELATIE MET DE BEHEERPLANNEN

De wijze waarop de instandhoudingsdoelstellingen al dan niet verwezenlijkt moeten worden, wordt in vele zienswijzen aan de orde gesteld. Zo wordt in verschillende zienswijzen de wens uitgesproken om de plannen zo te ontwikkelen dat daardoor de aanwezige natuurwaarden zich kunnen verbeteren en voor de komende generaties behouden blijven. Er wordt gewezen op de diverse vormen van ongewenst gebruik van het gebied. Ook wordt genoemd dat rust en stilte een waardevol bezit is en dat horizonvervuiling zoveel mogelijk voorkomen dient te worden. In weer andere zienswijzen is men van mening dat bepaalde vormen van gebruik geen negatieve invloed op de natuurwaarden hebben en wordt bepleit dat het huidige landgebruik ongehinderd voortgang moet kunnen vinden. Tevens wordt er opgemerkt dat door de nationale procedure, waarbij eerst de gebieden worden aangewezen en doelstellingen worden geformuleerd en pas in een later stadium de beheerplannen worden opgesteld, aan sociaal-economische belangen voorbij wordt gegaan. Ook zou er in zijn algemeenheid onvoldoende duidelijkheid bestaan over het algehele ambitieniveau en de consequenties van de aanwijzing en het toekennen van instandhoudingsdoelstellingen. Tot slot geven verschillende insprekers aan betrokken te willen worden bij het opstellen van het beheerplan.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Volgorde aanwijzing en beheerplan

In de Nota van Antwoord staat in paragraaf 1.4 het nodige over de relatie tussen de aanwijzingsbesluiten en de nog op te stellen beheerplannen. Ook de onderbouwing van de keuze om niet gelijktijdig tot vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen en het beheerplan over te gaan wordt in paragraaf 1.4.1 van de Nota van Antwoord uiteengezet.

Een uitzondering hierop vormen de gebieden waar de provincies het voortouw hebben voor het opstellen van de beheerplannen. Op verzoek van de provincies heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in het Algemeen Overleg met de Tweede Kamer van 13 februari 2008 toegezegd te wachten met het definitief maken van de aanwijzingsbesluiten voor die gebieden waarvoor de provincie voortouwnemer is en die daarvoor door de provincie zijn aangemeld. De provincies worden voor deze gebieden eerst in de gelegenheid gesteld met de omgeving conceptbeheerplannen op te stellen op basis van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten. De besluitvorming van deze aanwijzingsbesluiten zal daarom worden uitgesteld tot na 1 september 2009. Pas dan zullen de ontwerp-aanwijzingsbesluiten verder in procedure worden gebracht.

Voor de gebieden waar het Rijk het voortouw heeft voor het opstellen van het beheerplan, zoals bij Engbertsdijkerven, blijft de volgorde: eerst vaststellen van aanwijzingsbesluiten en daarna vaststellen van de beheerplannen.

⁴⁵ De te nemen maatregelen voor grondwater worden gebiedsspecifiek vastgesteld via het GGOR in het stroomgebiedbeheerplan dat opgesteld wordt naar aanleiding van de Kaderrichtlijn Water (EU-richtlijn voor waterkwaliteit).

Beheerplan en bestaand gebruik

Zoals in paragrafen 1.4, 1.5 en 5.1 van de Nota van Antwoord staat vermeld, hoort bestaand gebruik een plaats in een beheerplan te krijgen. Hierbij wordt zoveel mogelijk ruimte gelaten voor het continueren van bestaand gebruik. Echter wel binnen de voorwaarden die de instandhoudingsdoelstellingen daaraan stellen. Uiteindelijk heeft het beheerplan een centrale rol als het gaat om de regulering van bestaand gebruik. In een beheerplan wordt concreet gemaakt hoe en op welke termijn de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied gerealiseerd kunnen worden. Het beheerplan zal duidelijkheid verschaffen over de vereiste milieukwaliteit en over de ruimtelijke samenhang met de omgeving. In dit kader zal ook aan de orde komen of en in welke mate bestaand gebruik een negatief effect heeft op het realiseren van deze randvoorwaarden en daarmee op het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen.

De opstellers van de beheerplannen zullen onderling afstemmen hoe zij met bestaand gebruik in de beheerplannen willen omgaan en hoe zij dit zullen opnemen. De beheerplannen zullen echter niet voor alle activiteiten uit sluitsel kunnen geven over de effecten op de instandhoudingsdoelstellingen. Voor sommige gevallen van (bestaand) gebruik zal dan ook in de toekomst een traject van vergunningverlening aan de orde blijven.

Ook de bescherming van een bepaalde diersoort zoals de kraanvogel is duidelijk een thema dat in een beheerplan thuishoort. Als er voor de bescherming van een bepaalde diersoort bepaalde specifieke maatregelen nodig zijn, zoals het waarborgen van rust en stilte dan behoort dit in het beheerplan geregeld te worden. Het kan in zo'n geval ook betekenen dat de te nemen maatregelen (ver) buiten de grenzen van het Natura 2000-gebied genomen moeten worden. Jacht, beheer en schadebestrijding worden gereguleerd door de bepalingen van de Flora- en faunawet. Dit betekent dat zienswijzen over dit onderwerp geen directe relatie hebben met de aanwijzing van Natura 2000-gebieden, maar met de bepalingen van de Flora- en faunawet. De huidige regels voor jacht- en wildbeheer volgens de Flora- en faunawet zijn door de aanwijzing als Natura 2000-gebied niet gewijzigd. Over beheer- en schadebestrijding zijn afspraken gemaakt in het Faunabeheerplan. Zie verder paragraaf 6.4.2 van de Nota van Antwoord.

Betrokkenheid bij beheerplan

De wens om betrokken te worden bij het opstellen van het beheerplan en de diverse ideeën die daarover naar voren zijn gebracht, zijn een goed signaal. De integrale benadering die het beheerplan voorstaat, kan alleen succesvol zijn bij voldoende betrokkenheid. Per gebied is één bevoegd gezag de zogenaamde voortouwnemer. Voor dit gebied is dat de Dienst Landelijk Gebied (DLG) namens het Rijk.

Het is aan de voortouwnemer om grondeigenaren, gebruikers, andere overheden en belanghebbenden te betrekken bij het beheerplan. Belanghebbenden kunnen natuurlijk ook zelf het initiatief nemen de voortouwnemer te benaderen. Het is niet uitvoerbaar verzoeken om betrokkenheid bij het beheerplan, zoals verwoord in een aantal zienswijzen, door te zenden aan de voortouwnemer.

7. REACTIES OVER SCHADE

In een groot aantal zienswijzen wordt erop gewezen dat er als gevolg van deze aanwijzing inkomens- en vermogensschade en waardevermindering kan optreden door beperking van bedrijfsontwikkeling, uitbreidingsmogelijkheden en exploitatiemogelijkheden van gronden. Men mist in het besluit een paragraaf over schade en het betalen van een schadevergoeding.

Verscheidene insprekers verwachten onder andere schade te lijden door vraat en overlast van foeragerende niet-broedvogels (met name ganzen en smienten). Verder wordt aangevoerd dat bij het aannemen van de Habitatrictlijn de toezegging is gedaan dat de eigenaren en de gebruikers van de grond niet de financiële last van deze maatregelen hoeven te dragen. Artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 biedt volgens de insprekers geen afdoende mogelijkheid voor compensatie. Verder zou de aanwijzing als Natura 2000-gebied een schending van het eigendomsrecht opleveren en in strijd zijn met artikel 1 van het Eerste Protocol van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Ook de beperkingen

van artikel 19d tot en met 19l en artikel 20 van de Natuurbeschermingswet 1998 zou een dermate zware verplichting opleveren dat het eigendom of het gebruikersrecht geen waarde van enige betekenis overhoudt. Er wordt in dit kader om een volledige schadeloosstelling gevraagd.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Schadevergoeding

Zoals in hoofdstuk 5 van de Nota van Antwoord over dit onderwerp staat vermeld, zijn in de aanwijzingsbesluiten geen aparte vergoedingsregelingen opgenomen. De huidige wettelijke regeling biedt namelijk voldoende mogelijkheden voor compensatie. Het gaat dan in het bijzonder om artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998. Men kan in aanmerking komen voor schadevergoeding, indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan.

De aanwijzingsbesluiten zullen naar verwachting niet snel een recht op schadevergoeding geven, omdat het aanwijzingsbesluit zelf over het algemeen geen beperkingen oplevert. Pas in het kader van het beheerplan of bij vergunningverlening kunnen beperkingen worden gesteld aan het bestaande gebruik, aan voorgenomen uitbreidingsmogelijkheden of aan de ontwikkeling van nieuwe activiteiten. Men komt in aanmerking voor schadevergoeding, indien aan de volgende voorwaarden is voldaan:

1. er is schade geleden door een aanwijzing van een Natura 2000-gebied of door het weigeren van een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (of door een daaraan verbonden voorwaarde), of door bepalingen in het Natura 2000-beheerplan;
2. de schade behoort redelijkerwijs niet (geheel) voor eigen rekening te blijven;
3. de vergoeding van de schade is niet (voldoende) verzekerd door aankoop, onteigening of door andere maatregelen, zoals beheersubsidies.

Rol van het beheerplan bij schade

In de nog op te stellen Natura 2000-beheerplannen zal uiteindelijk worden bepaald wanneer en hoe de doelen gerealiseerd worden en welke maatregelen daarvoor noodzakelijk zijn. Pas op dat moment kan er een nauwkeurige kosteninschatting worden gemaakt. Er wordt grote waarde gehecht aan goede financiële dekking van de doelen en doelrealisatie in de beheerplannen. Het bovenstaande houdt niet alleen in dat Nederland zich inspant om zoveel mogelijk habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te brengen. Het betekent ook dat de compensatie van de mogelijke inkomens- en vermogensschade van de betrokken eigenaren en gebruikers aan de orde dient te komen. Artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 is juist voor dit doel door de wetgever in de wet opgenomen en hij heeft gemeend daarmee een voldoende mogelijkheid voor nadeelcompensatie te bieden. Resolutie 2004/2164(INI) van het Europese Parlement over de financiering van Natura 2000, waarnaar verschillende keren in zienswijzen is verwezen, biedt dan ook geen grond voor de stelling dat artikel 31 van Natuurbeschermingswet 1998 onvoldoende compensatiemogelijkheden zou bieden.

Eigendomsrecht

Van schending van het eigendomsrecht en van strijdigheid met artikel 1 van het Eerste Protocol van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is geen sprake. Artikel 1, eerste lid, van het Eerste Protocol van het EVRM bepaalt dat alle natuurlijke rechtspersonen recht hebben op het ongestoord genot van hun eigendom en dat niemand van zijn eigendom zal worden beroofd, behalve in het algemeen belang en met inachtneming van de voorwaarden neergelegd in de wet en in de algemene beginselen van het internationaal recht. De voorwaarden die worden gesteld aan het beheer van grond, die nodig is voor het realiseren van het Natura 2000-netwerk, leveren geen aantasting op van het recht van eigendom. De bepaling uit het EVRM laat onverlet dat de staat het recht heeft om die wetten toe te passen die noodzakelijk worden geacht om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang.

MINISTERIE VAN
LANDBOUW EN VISSERIJ

24 april 1986

No. NMF/N 86-355

Dir.-Gen. Landelijke
Gebieden en Kwaliteitszorg
Directie Natuur, Milieu en
Faunabeheer

DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW EN VISSERIJ

Overwegende, dat de zogenoemde "Engbertsdijksvenen" terreinen en wateren zijn welke van algemeen belang zijn uit een oogpunt van natuurschoon en om hun natuurwetenschappelijke betekenis en mitsdien vallen onder de begripsomschrijving van natuurmonumenten in de zin van artikel 1, onder b, van de Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572);

dat de zogenoemde "Engbertsdijksvenen" gelegen in de gemeente Vriezenveen, bestaan uit als beschermd natuurmonument aangewezen delen en als staatsnatuurmonument aangewezen delen;

dat de als beschermd natuurmonument aangewezen delen en de als staatsnatuurmonument aangewezen delen één samenhangend geheel vormen, bestaande uit een complex van fragmenten rustend hoogveen, regenererend hoogveen, heide en mineraal-rijke gronden, opgaand loofbos, schraallanden en open water (sloten, wijken en plassen);

dat hoogveengebieden in Nederland een grote zeldzaamheidswaarde hebben;

dat het onderhavige hoogveenlandschap door zijn uitgestrektheid en zijn nog grotendeels voedselarme karakter van grote betekenis is;

dat in het natuurmonument minder algemene tot zeldzame plantengemeenschappen met daartoe behorende eveneens minder algemene tot zeldzame hogere en lagere plantesoorten voorkomen;

dat het natuurmonument in faunistisch opzicht van zeer grote betekenis is;

dat het natuurmonument door zijn afwisseling en grote uitgestrektheid uit een oogpunt van natuurschoon van groot belang is;

dat de als beschermd natuurmonument aan te wijzen delen grotendeels bestaan uit een aantal veelal langgerekte percelen, die vaak niet afzonderlijk in het terrein herkenbaar zijn;

Overwegende ten aanzien van de wezenlijke kenmerken van het natuurmonument, dat hieronder niet alleen moeten worden begrepen de biologische waarden en het natuurschoon, maar ook de hydrologische gesteldheid, de bodemopbouw, de geomorfologische gesteldheid, de geologische structuur en de voor de fauna noodzakelijke rust;

- Overwegende -

Overwegende ten slotte, dat de bescherming van het onderhavige natuurmonument niet reeds op andere wijze door of krachtens de wet is verzekerd;

Gelet op artikel 7 en artikel 9, zevende lid, van de Natuurbeschermingswet;

Gezien de beschikking van 25 april 1985, nr. NMF/N-9450, houdende het besluit dat de aanwijzing als beschermd natuurmonument in overweging is ten aanzien van het gebied, bekend onder de naam "Engbertsdijksvenen";

Gezien de omtrent de in overweging zijnde aanwijzing door Gedeputeerde Staten van Overijssel ingezonden beschouwingen, alsmede de te zelfder zake door de Natuurbeschermingsraad en de Rijksplanologische Commissie uitgebrachte adviezen;

Handelende in overeenstemming met de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer;

BESLUIT:

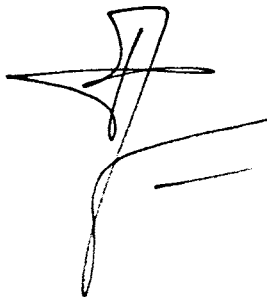
1. Aangewezen wordt als beschermd natuurmonument het gebied, bekend onder de naam "Engbertsdijksvenen", voor zover gevormd door de percelen, kadastraal bekend gemeente Vriezenveen, sectie C, nrs. 552, 555, 611, 799, 800, 803 ged., 830 ged., 953 ged., 1286, 1296, 1310, 1322, 1324, 1340, 1425, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1454, 1456, 1460, 1470 ged., 1491, 1533, 1535, 1538, 1586, 1727, 1750, 1754, 1755, 1758, 1762, 1764, 1771, 1773, 1775, 1781, 1783, 1785, 1787, 1789, 1791, 1793, 1795, 1797, 1799, 1803, 1805, 1807, 1811, 1813, 1815, 1817, 1819, 1821, 1823, 1825, 1827, 1829, 1831, 1833, 1835, 1837, 1841, 1851 ged., 1853, 1859 ged., 1866, 1914, 1917, 1939, ged., 1940, ged., 2020 ged., 2181, 2184, 2189, 2191, 2196, 2200, 2206, 2215, 2216, 2222, 2229, 2234, 2251, 2263, 2268 ged., 2269 ged., 2276 ged., 2280, 2281, 2295 ged., 2298, 2300, 2409, 2413, 2417 ged., 2429, 2439 ged., 2440, 2453, 2454, 2480, 2481, 2482, 2483, 2485, 2486, 2487, 2601 ged., 2630, 2632 ged., 2635, 2649, 2651 ged., 2678, 2719, 2733 ged., 2813, 2833, 2843, 2920, 2921, 2924 ged., 2925 ged., één en ander zoals aangegeven op de bij deze beschikking behorende kaart BN111.

- II. Bij deze beschikking gaat een toelichting die moet worden gelezen in samenhang met deze beschikking.

Van deze beschikking zal mededeling worden gedaan in de Nederlandse Staatscourant.

's-Gravenhage, 24 april 1986

DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW EN VISSERIJ,
Voor deze,
DE SECRETARIS-GENERAAL,

TOELICHTING

1. Inleiding

Het natuurmonument "Engbertsdijksvenen" (in totaal $\pm$ 975 ha) is gelegen in de gemeente Vriezenveen. De Engbertsdijksvenen zijn een relict van een vroeger veel groter veengebied. Het bestaat uit een onvergraven hoogveen-kern met een oppervlakte van $\pm$ 17 ha en uit geheel of gedeeltelijk afgegraven stukken hoogveen. Op het onverveende deel heeft alleen boekweit-brandcultuur plaatsgevonden. Op sommige plaatsen is het veenpakket vier à vijf meter dik, terwijl het op andere plaatsen geheel ontbreekt. In het oosten is een deel geheel vergraven. In het noorden van het gebied wigt het veen uit op de zandhaar Sibculo-Kloosterhaar, waar momenteel een heideveld is gelegen. Langs de randen, waar het veen is verdroogd, komen plaatselijk berkenbossen tot ontwikkeling.

De gronden, die eigendom zijn van de Staat ($\pm$ 865 ha) zijn bij beschikking dd. 20 september 1982, nr. NLB/GS/GA-52120, door de toenmalige Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk aangewezen als staatsnatuurmonument "Engbertsdijksvenen".

De onderhavige aanwijzing heeft ten doel ook de percelen van derden en die waarvan de Staat mede-eigenaar is onder de werking van de Natuurbeschermingswet te brengen.

In paragraaf 2 wordt ingegaan op de natuurwetenschappelijke waarden en het natuurschoon van het totale natuurmonument. Vanaf paragraaf 3 heeft deze toelichting alleen betrekking op het beschermd natuurmonument.

2. Natuurwetenschappelijke betekenis en natuurschoon

a. Inleiding

Het veencomplex Engbertsdijksvenen is een representatief restant van het voormalige grote veengebied Vriezenveen-Vroomshoop-Daarlerveen. Wegens de vele ontginningen hebben de resterende hoogveengebieden een grote zeldzaamheidswaarde. Hoogvenen hebben een lange, natuurlijke ontwikkelingsgeschiedenis. De Engbertsdijksvenen worden gerekend tot de subatlantische hoogvenen. Deze hoogvenen hebben een geheel eigen karakter wat betreft floristische samenstelling en hun vegetatiepatroon en -structuur. Dit subatlantische hoogveen is een van de weinige restanten en bezit dan ook een grote zeldzaamheidswaarde. Het behoud van dit restant van eertijds in Oost-Nederland algemener voorkomende hoogveengebieden, is uit natuurwetenschappelijk oogpunt dan ook van grote betekenis. Het natuurmonument behoort tot de grootste nog overgebleven hoogveenterreinen van Nederland. Als gevolg van zijn omvang is het complex zeer waardevol als rust- en stiltegebied.

b. Geologie

De zandondergrond wordt gekenmerkt door een patroon van geulen en stroomruggen. Stagnatie in de natuurlijke waterafvoer leidde $\pm$ 10.000 jaar geleden tot de eerste veengroei. Er ontwikkelde zich op de overgang van zand en veen eensmeerbodem (versmeerde laag). In de daarop volgende periode breidde de veenvorming zich uit. Gliedelagen (slecht waterdoorlatende "schoenpoetslagen") werden gevormd, die ook heden nog bepalend zijn voor de vochttoestand in het overgrote deel van het hoogveengebied. Dikke pakketten veenmossen vormden zich in de loop der millennia.

c. Flora en vegetatie

De flora en vegetatie van de Engbertsdijksvennen zijn karakteristiek voor het hoogveenbiotoop. Minder algemene soorten die in de Engbertsdijksvennen voorkomen zijn onder meer: Lavendelheide, Veenbes, Eenarig wollegras, Snavelzegge, Beenbreek, Veenbies, Kraaiheide, Ronde zonnedauw, Klokjesgentiaan, Veenpluis, Witte snavelbies, de levermossen *Odontoschisma sphagni*, *Mylia anomala*, *Telaranea setacea*, *Cephalozonia connivens* en verder acht soorten veenmos. Het vegetatiepatroon in het gebied is ingewikkeld en bestaat uit een aantal vegetatie-eenheden. De Dopheide-gemeenschap komt algemeen voor met als karakteristieke soorten Dopheide, Trekrus en het slaapmos *Hypnum imponens*. In de drogere delen zijn Struikheide en Pijpestrootje dominant. Plaatselijk vindt men de Veenmos-snavelbies-gemeenschap met Veenpluis, Veenmos en Snavelbies. In de noordwestelijke hoek van de Engbertsdijksvennen, waar sterke ontwatering heeft plaatsgevonden, ontwikkelt zich de Struikheide-kruipbrem-gemeenschap met Tormentil, Kruipbrem, Tandjesgras en Rendiermos. Als gevolg van ontwatering in de omringende gebieden is berkenbos tot ontwikkeling gekomen, waarbinnen zich restanten van de oorspronkelijke hoogveenbegroeiing bevinden.

d. Fauna

De Engbertsdijksvennen zijn avifaunistisch van zéér grote betekenis als broed- en fourageergebied. In totaal zijn in het gebied 200 soorten waargenomen. Een lijst met broedvogels uit 1982 omvat ruim 80 soorten. Hiervan zijn er enkele, die voor het hoogveen karakteristiek zijn: Wulp, Tapuit, Roodborsttapuit, Paapje en Korhoen. Vooral voor de Wulp heeft het reservaat een zeer grote betekenis. Voor watervogels zijn in het bijzonder de plassen, waar het veen helemaal is afgegraven, van betekenis. In de omgeving hiervan broeden onder andere Wintertaling, Slobeend, Kuifeend en Zwarte stern. Tot de weidevogels die er broeden, behoren Kievit, Tureluur en Grutto. Bij de groep van de doortrekkende en pleisterende vogelsoorten zijn er enkele die tot de kernsoorten van het hoogveen gerekend worden: Bruine en Blauwe kiekendief, Velduil, Klapexster en Korhoen. Tevens vormt het veencomplex een rust- en fourageerplaats voor Kraanvogels, die hier één of meerdere dagen verblijven op hun trek van Scandinavië naar Afrika of omgekeerd. Ook worden regelmatig groepen ganzen gesignaleerd. Daarnaast trekt het reservaat soorten aan als Witgatje, Oeverloper, Kanoetstrandloper, Kleine strandloper en Zilverplevier. Tenslotte moet nog worden vermeld, dat de Engbertsdijksvennen een belangrijk fourageer- en rustgebied vormen voor roofvogels, o.a. voor Boomvalk, Torenavalk, Smelleken, Buizerd en Kiekendief. In het gebied worden van Gewone pad regelmatig, en van de Bruine en de Heikikker een enkele maal exemplaren aangetroffen. Van de reptielen is de Levendbarende hagedis in dit gebied een zeer algemeen voorkomende soort. Het natuurmonument is tevens van belang als adderhabitat.

e. Natuurschoon

Het gebied is weids en stil. De beboste randen geven niettemin een besloten indruk. Het gebied is één van de grote aaneengesloten gebieden in Nederland, waar visueel storende elementen aan de randen (bebouwing, hoogspanningsleidingen) ontbreken.

3. Begrenzing

De begrenzing van het beschermd natuurmonument is bepaald aan de hand van de natuurwetenschappelijke waarden. De aangewezen gronden liggen verspreid in de Engbertsdijksvenen. Het betreft veelal zeer smalle en langgerekte kadastrale percelen, die in het terrein meestal niet afzonderlijk herkenbaar zijn.

In grote lijnen is de begrenzing van het gehele gebied, bestaande uit het staatsnatuurmonument en het beschermd natuurmonument, als volgt: aan de zuidzijde loopt de grens langs de Geesterensche Stroomkanaal, aan de westzijde langs het Geesterensche Stroomkanaal en de Paterswal en aan de noordzijde langs de waterleiding de Dooze en de weg Kloosterhaar-Sibculo. De oostelijke begrenzing wordt gevormd door de jonge ontginningslandschappen van de Bruinehaarsvenen en Balkebelttsvenen. Huiskavels en agrarisch gebruikte gronden zijn buiten de aanwijzing gehouden.

4. Bescherming krachtens andere instrumenten

In het ontwerp-streekplan Twente dat thans de wettelijke vaststellingsprocedure doorloopt, zijn de Engbertsdijksvenen opgenomen als zone Landelijk gebied IV, waarbinnen de belangen van natuur en landschap prioriteiten genieten.

Het eigenlijke veengebied is opgenomen in het partieel bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Vriezenveen; dit plan werd onherroepelijk bij Koninklijk Besluit van 27 juni 1975. De Engbertsdijksvenen hebben hierin de bestemming natuurgebied. De bestemmingsregeling is gericht op de instandhouding van de venen als natuurwetenschappelijk en landschappelijk gebied van grote waarde. Aan belangrijke onderdelen, zoals het aanlegvergunningenstelsel voor waterstandsveranderende werkzaamheden is echter door Gedeputeerde Staten goedkeuring onthouden. Op 9 april 1981 heeft de Raad een partiële herziening vastgesteld. Deze heeft alleen betrekking op de wegen in het natuurmonument. Gedeputeerde Staten hebben deze herziening op 8 juni 1982 gedeeltelijk goedgekeurd. Goedkeuring werd met name onthouden aan de bestemming "onverharde weg" voor die delen van wegen, welke in het terrein niet herkenbaar waren.

De bestemmingsregeling biedt weliswaar een zekere bescherming uit een oogpunt van ruimtelijke ordening, maar deze bescherming heeft een beperkt karakter. Niet alleen is goedkeuring onthouden aan het aan-

legvergunningenstelsel voor de in dit gebied zo cruciale waterstands-veranderende werkzaamheden, maar bovendien strekt deze bescherming zich niet uit tot schadelijke handelingen, die in ruimtelijk opzicht niet relevant zijn. Daarnaast biedt het bestemmingsplan geen mogelijkheden om het beheer te regelen. Artikel 14 van de Natuurbeschermingswet opent de mogelijkheden tot het vaststellen van een beheersplan waarin ook beheer kan worden geregeld voor het natuurmonument.

5. Gebruik

Volgens artikel 12 van de Natuurbeschermingswet is het verboden zonder vergunning handelingen te verrichten of te gedogen die schadelijk zijn voor het natuurschoon of voor de natuurwetenschappelijke betekenis van een beschermd natuurmonument. Dit geldt niet alleen voor handelingen die binnen het natuurmonument worden uitgevoerd, maar ook voor handelingen daarbuiten, indien deze een negatieve werking op de in het natuurmonument aanwezige waarden hebben. In het algemeen kan gesteld worden dat het huidige gebruik binnen het natuurmonument de bestaande waarden niet schaadt. Desalniettemin is het uit natuurwetenschappelijk oogpunt gewenst het beheer nog meer te richten op de ontwikkeling van de waarden van het gebied.

Voor bezoekers is artikel 16 van kracht. Volgens dit artikel is het verboden een beschermd natuurmonument te verontreinigen, daarin planten, bloemen of takken uit te steken, te plukken of af te snijden of te verwoeren, dieren te verontrusten, te vangen of te doden of zulks te pogen of in het algemeen schade aan de natuur toe te brengen.

Hieronder zal worden beschreven hoe het huidig gebruik en het gewenste beheer van het natuurmonument zijn. Daarna zal een lijst met voorbeelden worden gegeven van handelingen, die schadelijk kunnen zijn en waarvoor derhalve een vergunning verplicht is. Tenslotte worden de mogelijkheden van een beheersplan uiteengezet.

Huidig gebruik en gewenst beheer

Het huidig gebruik van de veen(restant)gebieden is uiterst extensief. De eigenaren van deze gronden voeren zelf geen gericht beheer. Het Staatsbosbeheer heeft in de loop der jaren door gerichte beheersmaatregelen de tendens van verdroging van de Engbertsdijksvenen gekeerd. Als gevolg daarvan is ook op particuliere gronden de grondwaterstand weer gestegen, vooral nadat aan de grote verveningen een eind gekomen was.

In de Engbertsdijksvenen lopen enige wegen, die een functie hebben voor het beheer van het natuurgebied (aan- en afvoer van materiaal, toezicht, brandbestrijding) en deels voor extensief recreatief gebruik. De Oude Leidijk heeft ook een functie voor het bereiken van aanliggende percelen. De Engbertsdijkleiding heeft een waterafvoerende functie ten behoeve van oostelijk van de Engbertsdijksvenen gelegen landbouwgronden.

Kenmerk
SECTOR GEBIEDSBESCHERMING
EN SOORTENBEHOUD
Nr. NLB/GS/GA-52120

RIJSWIJK
20 SEP. 1982

DIRECTIE NATUUR- EN
LANDSCHAPSBESCHERMING

DE MINISTER VAN CULTUUR, RECREATIE EN MAATSCHAPPELIJK WERK

Gehoord de Natuurbeschermingsraad, Burgemeester en Wethouders van Vriezenveen en Gedeputeerde Staten van Overijssel;

Gelet op artikel 21, eerste lid, van de Natuurbeschermingswet (Stb. 1967, 572);

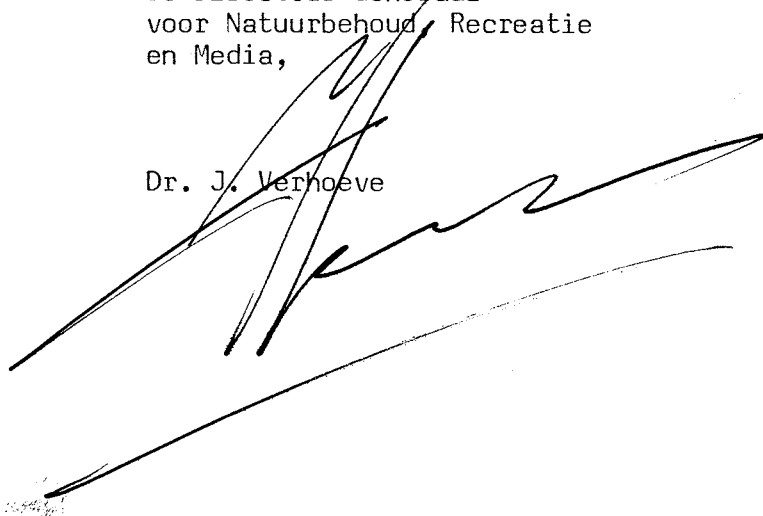
B E S L U I T :

Het op bijbehorende kaart SN79 aangegeven gebied, bekend onder de naam "Engbertsdijkerven", dat eigendom is van de Staat, wordt aangewezen als staatsnatuurmonument.

Van deze beschikking zal mededeling worden gedaan in de Nederlandse Staatscourant.

De Minister voornoemd,
namens deze,
de Directeur-Generaal
voor Natuurbehoud, Recreatie
en Media,

Dr. J. Verhoeve

TOELICHTING

1. Inleiding

De Engbertsdijksvenen beslaan een oppervlakte van ongeveer 865 ha. Het reservaat is een relict van een vroeger veel groter veengebied. Het bestaat uit een onvergraven hoogveenkern met een oppervlakte van $\pm$ 17 ha en uit geheel of gedeeltelijk afgegraven stukken hoogveen. Op het onverveende deel heeft alleen boekweitbrandcultuur plaatsgevonden. De dikte van het veenpakket varieert van nul tot vier à vijf meter. In het oosten is een deel geheel vergraven. In het noorden van het gebied wigt het veen uit op de zandhaar Sibculo-Kloosterhaar, waar momenteel een heideveld is gelegen. Langs de randen, waar het veen is verdroogd, komen plaatselijk berkenbossen tot ontwikkeling.

2. Ligging

De Engbertsdijksvenen zijn gelegen direct ten zuiden van Kloosterhaar en ten noorden van Vriezenveen. Het gehele reservaat ligt op grondgebied van de gemeente Vriezenveen. Het wordt aan de zuidzijde begrensd door het Geesterensche Stroomkanaal, aan de westzijde door het Geesterensche Stroomkanaal en de Paterswal en aan de noordzijde door de waterleiding de Dooze en de weg Kloosterhaar-Sibculo. De oostelijke begrenzing wordt gevormd door de jonge ontginningslandschappen van de Bruinehaarsvenen en de Balkenbeltsvenen.

3. Natuurwetenschappelijke betekenis

a. Inleiding

Het veencomplex Engbertsdijksvenen is een representatief restant van het voormalige grote veengebied Vriezenveen-Vroomshoop-Daarlervveen. Wegens de vele ontginningen hebben de resterende hoogveengebieden een grote zeldzaamheidswaarde. Hoogvenen hebben een lange, natuurlijke ontwikkelingsgeschiedenis. Het behoud van dit restant van eertijds in Oost-Nederland algemener voorkomende hoogveengebieden, is natuurwetenschappelijk dan ook van grote betekenis. Door zijn omvang behoort het reservaat tot de grootste hoogveenterreinen van Nederland en kan de invloed vanuit de omgeving beperkt blijven. Mede hierdoor is het complex zeer waardevol als rust- en stiltegebied. Door de grote verscheidenheid aan soorten, waaronder zeldzame, hebben de Engbertsdijksvenen botanisch en faunistisch een grote betekenis.

De subatlantische hoogvenen van oost Nederland, oost België en noordwest Duitsland liggen qua karakter tussen de atlantische hoogvenen van Ierland en Schotland, de scandinavische hoogvenen en de continentale hoogvenen van Rusland en Polen.

Deze subatlantische hoogvenen hebben een geheel eigen karakter wat betreft de floristische samenstelling en hun vegetatiepatroon en -structuur. De oost Nederlandse hoogvenen nemen een aparte plaats in ten opzichte van de andere venen in deze groep, hetgeen tot uiting komt in de vegetatie en wel vooral in de aanwezigheid van een aantal noordelijke soorten, zoals bijvoorbeeld Kraaiheide.

De onvergraven delen, en ook ten dele de vergraven stukken van de Engbertsdijksvenen bezitten een veelzijdige biohistorische-archeologische waarde. Er zitten enorme hoeveelheden fossielen in opgeslagen, meest in de vorm van stuifmeelkorrels, die zowel van de veenvormende vegetatie zelf afkomstig zijn, als ook uit de omgeving van

de venen. Pollenanalyse geeft dan ook een beeld van de natuurlijke flora in opeenvolgende klimaatperiodes, hetgeen voor de historische plantengeografie en voor de klimaatgeschiedenis van grote betekenis is. Ook wordt het optreden van de mens voor de pollenflora duidelijk weerspiegeld.

In de Engbertsdijksvenen kunnen de stratigrafie (beschrijving van de opeenvolgende bodemlagen) en ontstaansgeschiedenis van het veen goed worden bestudeerd waardoor inzicht in de veengroei kan worden verkregen en daarmee inzicht in een voor noordwest Europa kenmerkend bodemvormend proces.

b. Geologie

De geologische waarde van het reservaat wordt bepaald door de rangschikking van afzettingen uit zeer verschillende perioden van de geologische tijdschaal.

Plaatselijk worden in het gebied tertiaire afzettingen (uit de op een na jongste periode van de aardgeschiedenis) op geringe diepte aangetroffen, terwijl elders grote pakketten kwartair materiaal (uit de jongste periode van de aardgeschiedenis) op deze tertiaire ondergrond liggen.

De hoogte van Sibculo, waar het noordelijke deel van het reservaat een uitloper van is, bestaat uit materiaal, dat afgezet is tijdens het Vroeg-Pleistoceen en dat gestuwd is in het Saalien. De erosie die tijdens en na het Saalien optrad, wordt teruggevonden in het noordoost-zuidwest verlopend geulenpatroon in de zandondergrond. In het Weichselien zijn over het gehele gebied zanden afgezet (de Twente-formaties) in de vorm van ruggen, die langs en door de stroomgeulen lopen. Deze opbouw, en de relatief lage ligging van dit gebied, hebben stagnatie in de natuurlijke waterafvoer bevorderd. De eerste veengroei is waarschijnlijk in het Preboreaal (10.000-9000 jaar geleden) begonnen, in de natste kommen van het gebied. Onder mesotrofe omstandigheden vormde zich plaatselijk riet- en zeggeveen, elders broekveen. Er ontwikkelde zich op de overgang van veen en zand een meerbodem (versmeerde laag).

Tijdens het Boreaal (9000-8000 jaar geleden) begon ook elders in het gebied de veenvorming op gang te komen, met name door de stagnerende werking van het al gevormde veen op de waterafvoer. Er vormden zich gliedlagen (slecht waterdoorlatende "schoenpoetslagen") op de grens van zand en veen.

Vooraf het nattere en warmere Atlanticum (8000-5000 jaar geleden) was een gunstige periode voor de veenvorming. Moerasbossen stierven af, het veenmos breidde zich uit.

Het Subboreaal (5000-2900 jaar geleden) was droger. Hierdoor oxideerde het veen en kreeg het de donkerbruine kleur.

In het Subatlanticum (2900-heden), met zijn koel en nat klimaat, komt de hoogveengroei weer op gang en worden dikke pakketten veenmosveen gevormd.

c. Flora en vegetatie

De Engbertsdijksvenen zijn niet rijk aan soorten hogere planten, maar het relatief geringe aantal soorten en de soortensamenstelling zijn karakteristiek voor het hoogveenbiotoop.

Minder algemene tot zeldzame soorten die in de Engbertsdijksvenen voorkomen zijn onder meer: Lavendelheide, Veenbes, Eenarig wollegras, Snavelzegge, Beenbreek, Veenbies, Kraaiheide, Zonnedaauw, Klokjesgentiaan, Veenpluis, Witte snavelbies, de levermossen *Odontoschisma sphagni*, *Mylia anomala*, *Telaranea setacea*, *Cephalozia connivens* en verder acht soorten veenmos.

Het vegetatiepatroon in het gebied is ingewikkeld en bestaat uit vegetatieëenheden, waarvan een aantal zeldzaam is. Vrijwel alle zijn gebonden aan voedselarme, vochtige standplaatsen.

In veenputten komen Waterveenmosvegetaties (legenda-eenheid 7 op de bijgevoegde vegetatiekaart) voor, die bestaan uit zwevende mostapijten. De Veenmos-snavelbies-gemeenschap (legenda-eenheid 5) komt voor in slenken en wordt gekenmerkt door een hoge bedekkingsgraad van Snavelbies.

Op plaatsen, waar Veenpluis aspectbepalend is Veenpluis-veenmos-gemeenschap (variant van legenda-eenheid 5) is het milieu meestal minder vochtig dan in de Veenmos-snavelbies-gemeenschap.

De Dopheide-hoogveenmos-gemeenschap (legenda-eenheid 6) kenmerkt zich door het voorkomen van onder andere Veenpluis, Lavendelheide en de veenmossoorten *Sphagnum magellanicum* en *S. fallax*. Soorten, die in deze gemeenschap, maar ook in de Dopheidegemeenschap voorkomen, zijn onder meer: Rondbladije zonnedauw, Beenbreek, de veenmossoort *Sphagnum papillosum*, de levermossen *Cephalozia connivens*, *Mylia anomala*. Wanneer de waterstand hoog blijft, kan uit deze gemeenschap op den duur het echte levende hoogveen weer ontstaan.

De Dopheide-gemeenschap (legenda-eenheid 3 met varianten) komt voor op plaatsen met een wat rijkere veenbovenlaag als gevolg van de vroegere boekweitcultuur. Karakteristiek soorten zijn verder onder andere *Trek-rus*, en de Slaapmossoort *Hypnum imponens*. Op plaatsen waar ten behoeve van deze cultuur ontwateringsgreppels zijn gegraven, hebben zich nu Pijpestrootje-struikheide-bulten (legenda-eenheid 3.1) ontwikkeld. Aan weerszijden van deze bulten zijn ondiepe slenken ontstaan (met Veenmos-snavelbies-gemeenschap) (legenda-eenheid 5). Een belangwekkend verschijnsel is, dat aan de buitenkant van de slenken plaatselijk nieuwe bulten te herkennen zijn. Op plaatsen, waar sterk ontwaterd is, ontwikkelt zich de Struikheide-kruipbrem-gemeenschap (legenda-eenheid 2 met varianten), met als kensoorten onder meer: *Tormentil*, *Kruipbrem*, *Tandjesgras* en *Cladonia impexa* (rendiermos).

De lokaal aanwezige akkers en hooilanden (legenda-eenheid 1) zijn sterker door de mens beïnvloed dan de hiervoor genoemde eenheden, en hebben een van intensief tot extensief variërende cultuurdruk ondergaan. Ten dele wordt de extensieve cultuurdruk gecontinueerd met de bedoeling een aantal half-natuurlijke vegetaties te laten ontstaan. Waar dominantie van Pijpestrootje (legenda-eenheid 4) optreedt, is steeds sprake van een eerdere verstoring door vervening en verdroging of brand.

Verwacht wordt dat op den duur deze vegetatie zal regenereren naar een van de meer natuurlijke vegetatieëenheden, waarbij het afhankelijk van de vochttoestand is, welke eindsituatie mogelijk is.

d. Fauna

Door zijn grootte is het gebied van de Engbertsdijksvenen een stiltegebied, en vooral avifaunistisch van zeer grote betekenis als broed- en fourageergebied. De faunistische gegevens zijn, met uitzondering van de ornithologische, schaars. De lijst met broedvogels uit 1978 omvat ruim 70 soorten. Hiervan zijn er enkele, die voor het hoogveen karakteristiek zijn: Wulp, Tapuit, Roodborsttapuit, Paapje en Korhoen. Vooral voor de Wulp heeft het reservaat een zeer grote betekenis. Voor waterwild zijn in het bijzonder de plassen, waar het veen helemaal is afgegraven, van betekenis. Hier broeden onder andere Wilde eend, Wintertaling, Slob-eend, Kuifeend en Zwarte stern.

Tot de weidevogels die er broeden, behoren Kievit, Tureluur en Grutto. Bij de groep van de doortrekkende en pleisterende vogelsoorten zijn er enkele die tot de kensoorten van het hoogveen gerekend worden: Bruine en Blauwe kiekendief, Velduil, Klapekster en Korhoen.

Tevens vormt het veencomplex een rust- fourageerplaats voor Kraanvogels, die hier één of meerdere dagen verblijven op hun trek van Scandinavië naar Afrika of omgekeerd. Ook worden er regelmatig groepen ganzen gesignaleerd. Daarnaast trekt het reservaat soorten aan als Witgatje, Oeverloper, Kanoetstrandloper, Kleine strandloper, Zilverplevier. Tenslotte moet nog worden vermeld, dat de Engbertsdijksvennen een belangrijk fourageer- en rustgebied vormen voor roofvogels, o.a. voor Boomvalk, Torenvalk, Smelleken, Buizerd en Kiekendieven. In het gebied worden van Gewone pad regelmatig, en van de Bruine en de Heikikker een enkele maal exemplaren aangetroffen. Van de reptielen is de Levendbarende hagedis een zeer algemeen voorkomende soort in dit gebied. Ook de Adder is verschillende keren waargenomen.

e. Natuurschoon

Het reservaat is om zijn natuurschoon van grote betekenis. Het landschap is weids en niet aangetast door wegen en bebouwing; ook de horizon is bespaard gebleven van "vervuilingen" als hoogspanningsleidingen, flats e.d.

4. Begrenzing van het staatsnatuurmonument

Aangezien het hier de aanwijzing van de Engbertsdijksvennen als staatsnatuurmonument betreft, heeft het aanwijzingsbesluit uitsluitend betrekking op gronden waarvan de Staat eigenaar is. Niet alle gronden echter, die de Staat in het Engbertsdijksvengebied in eigendom heeft, vallen onder de aanwijzing. Uitgezonderd zijn gronden en huiskavels behorende bij opstallen, welke aan de noordzijde van het gebied zijn gelegen en welke agrarisch worden geëxploiteerd, dan wel als erf in gebruik zijn. Doelstellingen van natuurbeheer worden bij deze exploitatie niet expliciet nagestreefd. De grenzen van het staatsnatuurmonument vallen grotendeels samen met duidelijk herkenbare, topografische grenzen.

Van een aanzienlijk aantal percelen is de Staat mede-eigenaar. Er is echter sprake van ongedeelde mede-eigendom. Bedoelde percelen zijn buiten het aangewezen gebied gehouden, maar hierop zal in een later stadium eveneens de Natuurbeschermingswet worden toegepast. Dit geldt ook voor de percelen, waarvan de Staat niet de eigenaar is.

Omdat de rasters de eigendomsgrenzen voldoende duidelijk markeren is op de kaart de eigenlijke grenslijn slechts met een bescheiden streep-punt-streep lijn weergegeven. Om tekentechnische redenen is deze grenslijn vlak naast de kadastrale grenslijnen ingetekend.